

ÇOCUK VE SANAT BULUŞMASI

Çocuk Dilinde Sanat

7 Mart 2009

Açış Konuşması

Mustafa Özel

Oturum Başkanı

Ali Pulcu

Konuşmacılar

Bugünkü Çocuklar ve Edebiyat

Fatih Erdoğan

Çizgilerin Çocuklar Üzerindeki Büyülü Etkisi

Emel Kehri

Çocuk Ressamlar ve Çocukların Görsel Algıları

Osman Turhan

Sanatın Çocuk Gerçekliğindeki Yansımaları

Nilgün Canel

PANELLE EŞZAMANLI ÇOCUK ETKİNLİKLERİ

Kaf Dağı'nın Ardından

Pedagog Özlem Mumcuoğlu ile masal etkinliği

Düzenleyen: Erdem Yayınları

Çizelim

Ressam Reza Hemmatirad ile parmak boya

Genç Çizerler Sergisi

Hazırlayan

Neslihan Demirci

Redaksiyon

Nermin Tenekeci

Neslihan Demirci

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

BİLİM VE SANAT VAKFI

Sanat Araştırmaları Merkezi 6

NOTLAR 21

Çocuk Edebiyatı Paneli
Çocuğu Anlayan Edebiyat

Haziran 2010

Vefa Cad. No. 56 34134 Vefa İstanbul

Tel 0212. 528 22 22 pbx

Faks 0212. 513 32 20

e-posta bisav@bisav.org.tr

www.bisav.org.tr

Sanat Araştırmaları Merkezi

e-posta sam@bisav.org

Sunuş

Bilim ve Sanat Vakfı, 7 Mart 2009 Cumartesi günü "Çocuk ve Sanat Buluşması" başlığı altında kimi etkinliklere ev sahipliği yaptı. Bu çerçevede, 4-11 yaş grubundan çocukların resimlerinden oluşan "Büyük Çizerler Sergisi" aynı gün muhataplarıyla buluştu. Vakıf binasının katlarına serpiştirilen sergi, bahar boyunca sergilendi.

Etkinliğin omurgasını oluşturan "Çocuk Dilinde Sanat" başlıklı panel, Vakfın Vefa'daki merkezinde gerçekleştirildi. Program, ihmal edilmiş bir konuyu gündeme taşımak, çocuk gerçekliğinde sanat ürünlerinin nasıl algılandığını tartışmak ve çocuk yayıncılığını bu açıdan sorgulamak amacıyla hazırlandı.

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği panel, Mustafa Özel'in, "Çocukluğun Ekonomisi, Sosyolojisi, Psikolojisi, Epistemolojisi, Mitolojisi ve Metafizikini"ni irdeleyen alışılmadık tarzdaki açış konuşmasıyla başladı.

Ali Pulcu'nun yönettiği panelde ilkin Fatih Erdoğan, yazar ve yayıncı kimliğiyle, ülkemizde bireylerin çocukluk dönemlerinden itibaren kitapla olan ilişkisizliğini etkili bir biçimde vurguladı. Çocuklara yönelik edebiyatın dünü ve bugününü değerlendiren yazar, gittikçe incelen sorularıyla dinleyenleri de meselenin üzerinde düşünmeye sevketti.

On yıldır Ihlamur Kasrı'nda çocuklara resim eğitimi veren ressam Emel Kehri, çizgilerin çocuk dünyasındaki yansımalarını sanatçı penceresinden yorumladı. Çocukların kendi ürünlerini ortaya koymaları ve bu süreçte kendileri-

ni değerlendirmeleri, günün en kulak kesilerek dinlediği-
miz bölümüydü.

Çizer Osman Turhan ise, kitaplar konusunda -en az besin
maddeleri kadar- seçici olunması gerektiğini belirtti. Ka-
rar mekanizmasının başında duran anne babaların bir ki-
taba görsel açıdan da emek verildiğine dikkat etmelerinin
altını çizdi.

Konuya ilişkin akademik bakış ise Dr. Nilgün Canel tara-
fından aktarıldı. Canel, önce çocukların sanat algısının na-
sıl olduğuna değindi. Bu kısımda, çocukların niçin resim
çizdikleri, hangi dönemden itibaren hayal gücünden söz
edilebileceği gibi merak edilen soruları irdeledi.

Programın en ilgi çekici srprizlerinden biri, anaokulun-
daki çocuklarla kendi çizdikleri resimler üzerine yapılan
söyleşilerin yer aldığı kısa film gösterisiydi.

Gülümsemeye bir Adım

"Çocuk ve Sanat Buluşması"na elbette çocuklar da dhildi;
onlar gün boyunca resim ve masallarla haşır neşir oldular.
Erdem Yayınları'ndan zlem Mumcuoğlu'yla, masal sandı-
ęından çıkan objelerden yola çıkarak masalların dünyasın-
da gezindiler; ressam Reza Hemmatirad'la boyalara elle-
rini daldırıp gönüllerince eğlendiler.

Bilim ve Sanat Vakfı, tarihinde ilkleri yaşarken, çocukların
mutlu ayrıldığı bir günde bizim payımıza da bir kazanç
düşmüştü: gülümsemeyi hatırlamak...

Çocuk ve sanat buluşması

Panel
Çocuk Dilinde Sanat
Öğretmenler için
7 Mart 2009 Cumartesi
Vakıf Salonu 13.00

13.00 Açılış Konuşması
MUSTAFA ÖZEL
Öğretmenler için
ALİ POLİÇİ

13.15 FATİH ERDOĞAN
Milletler Bahçesi Kültür Sanat Öğretmeni
Bugünkü Çocuklar ve Edebiyat

13.30 EMEL KEMİLİ
Okul Müdürü
Çizgiçlerin Çocukları Üzerindeki Bilişsel Etkisi

13.45 İsa
13.55 GÖZALP YERAN
Okul Müdürü
Çocuk Ressamlar ve Çocuklara Görsel Algıları

14.00 NİLGÜN ÇAMEL
Okul Müdürü / Öğretmen Yardımcısı
Çocuklar Çizim Üzerindeki Yaşamaları

14.15 Değerlendirme

Etkinlikler
7 Mart 2009 Cumartesi

Kaf Dışı'nın Ardından
Musa Çelebi
Sözler: Hediye, ÖZLEM NİMİZCİOĞLU
Düzenleyen: Erden Topalhan
Ziyaret Salonu 13.00

Çizelim
Ressam REZA HEMMATİTAB ile Piyanoçu Recep Zeyrek Salonu 13.00

Genç Çizimler Sergisi
Öğretmenler için
7 Mart - 9 Mayıs 2009
Vakıf Salonu 13.00

BİLİM SANAT VAKFI
SANAT YAKAŞIMLARI MERKEZİ
www.bsav.org.tr

TAKDİM

Neslihan Demirci

Değerli konuklar davetimize icabet ettiniz, hoş geldiniz. Önceki panelimizde olduğu gibi söze Cahit Zarifoğlu'yla başlamak istiyorum:

Babacığım

Bir balon daha al

Patladı deminki

Babacığım

Bir balon daha al dedim

Patladı deminki

Aman sus artık

Al sana

Bir balon daha

Patlatma emi

Bunu da

Babacığım

Bana değil

Balona söyle bunu

De ki

Patlama emi

Cahit Zarifoğlu ustamızı ve geçen hafta kendisini uğurladığımız sanatçı usta mimar Turgut Cansever hocamızı bu vesile ile rahmetle anıyoruz. Bilim Sanat Vakfı bugün ikinci kez çocuklara yönelik edebiyat, sanat ve yayıncılık faaliyetlerini mercek altına almayı hedefleyen bir panele ev sahipliği yapıyor. 2007 yılında "Çocuğu Anlayan Edebiyat" sloganıyla yola çıkmıştık. Çocuklar için üretilen eserlerin "çocuk işi" cinsinden bir ihmalle hafife alınmaması gerektiğinin altını çizmiştik. Bugün daha geniş bir perspektiften bakmak istiyoruz. Sanat ürünlerinin mu-

hatabı olan çocukların estetik ürünlerle ne ölçüde ilişki kurdukları hâlâ ilgimiz dâhilinde.

Bu kez şunu sorguluyoruz: Çocuklar, yazdığımız metinleri ve kendileri için çizildiği kabulüyle önlerine sürdüğümüz resimleri nasıl algılıyorlar? Ve biz büyükler bu saf dünyaların gerçekliğine ne denli nüfuz edebiliyoruz? Bugün değerli konuklarımızla bu hususları sorgulayacağız. Biz burada yeni pencereler açma çabasındayken çocuklar da masal etkinliğiyle masalların içine girecekler. Kendi dünyalarını boyalarla, renklerle dile getirecekler. Şimdi sözü açış konuşması için Yönetim Kurulu Başkanımız Mustafa Özel Bey'e bırakıyorum.

AÇIŞ KONUŞMASI

MUSTAFA ÖZEL

Değerli konuşmacılar, sayın başkan, değerli misafirler; hepiniz hoş geldiniz. Bilimle, siyasetle uğraşa uğraşa asık suratlı, gülümsemeyi unutmuş bir toplum olduk. Bu, bütün toplumlar için biraz geçerli. Belki gülümsemeye çalışacağız ama çocukları, çocukluğu anlamadan bunun imkânsız olduğunu düşünüyorum. Vakıf başkanı olarak buraya çıktım. 53 yaşımıydım. Yaklaşık 20 yaşımdan beri bu tür toplantıları izliyorsam, demek ki 33 yıl olmuş. 33 yıldır -ifademi hoş görün- en hazzetmediğim bu tür ön konuşmalardır. Bir bilimsel ya da sanatsal toplantı olacak. O vakfın ya da o kulübün başkanı çıkacak, yarım saat, bir saat sinirlerimizi gerecek. Biraz da abuk sabuk şeyler söyleyecek. Ben iktisatçıyım, ne konuşabilirim dedim. Bir ön konferans başlığı attım. Sanatın penceresinden girmeye çalışıp çocukluğun ekonomisi, sosyolojisi, psikolojisi, epistemolojisi, mitolojisi ve metafiziği üzerine bir ön konferans içinden bütün kendime ait lafları çıkardım. (Toplamı sekiz dakika, söyleyeyim.) Onu sunmaya çalışacağım:

Çocukluğun ekonomisi değerli bilim adamı Prof. Dr. Behçet Necatigil'den:

Kapı önünde Ayşe
Hanım hanımcık iş gördü
Sonunda kendine göre
Bir yuva kurdu.
İlk ben oldum misafiri
Güle güle otur'a gittim
Bir yüksük-fincanda getirdiği
Hayal kahveyi içtim.
Kibrit kutusu şeklinde
Oturmuştuk bahçeye karşı
Ortada hokkadandan bir masa
Üstünde örtü yerine yaldızlı çikolata kağıtları.

Gözüm gazoz kapaklarına gitti
Sorup öğrendim: kapkacakmış
Toplamış sokaktan ucu yanmış kibritleri
Bu kış odun yakacakmış.

Yangın yeri bir arsadan bulduğu
Cam kırıkları; para
Ev çevirmek kolay, diyordu
İş tutumlu olmakta.
Ayşe'yi o anda görmeliydiniz!
Eski kadınların kanıyla evcimen
Sisli geleceklere hazırlık
Çıkmış çocuk varlığından
Zamanların ötesine tertemiz

Ayşe'm gibi, dünyada
Ayşe'ler dolu
Hepsi "evcik" oynar
Öteden beri.

Ayşe'ler büyür
Günün birinde
Oyun-ev'leri
Sahici olur.
Ama hepsinin mi?
Hepsinin değil.

Ayşe'lerin kimisi
Yuvadan evden yoksun
Sert rüzgârlar önünde
Güz yaprakları gibi
Boşluklara savrulur.

Çocukluğun sosyolojisi bir başka profesörden, Arif Nihat Asya'dan:

Benim de bir annem olsa annemin
Beşiğini seve seve sallardım
Gülse güller açılırdı içimde
Ve ağlasa inci inci ağlardım
Sesler gelir sarnıçların dibinden:
Çıkayım mı, çıkayım mı? Çık da gör!

Bir yıkılmış, bir yıkılmış yerdeyiz...
Daha neler yıkacaksın yık da gör!
Çağlar yüksük dolusuymuş ve hayat
İki iğne bir çuvaldız boyu yol...
Söyle anne: Neye yarar niçindir
Demir çarık, demir âsâ demir kol?
Oğlun oldum ey anneler annesi...
Türküce de masalca da bilirim
Şehnişinden sarkıtırsan saçını
Saçlarına tırmanarak gelirim.

Çocukluğun psikolojisi bölümünü Sezai Karakoç'tan aldık:

Anne öldü mü çocuk
Bahçenin en yalnız köşesinde
Elinde siyah bir çubuk
Ağzında küçük bir leke

Çocuk öldü mü güneş
Simsiyah görünür gözüne
Elinde bir ip nereye
Bilmez bağlayacağını anne

Kaçar herkesten
Durmaz bir yerde
Anne ölünce çocuk
Çocuk ölünce anne

Daha ağır bir konuya geliyoruz: çocukluğun epistemolojisi. Bu, Zarifoğlu'ndan bilgi teorisi:

Bazen anlıyorum
Bazen anlamıyorum
Annemi
Babamı
Ninemi

Annem şöyle der
Göstererek beni
— Cin gibi maşallah

Cin ne demek
Gibi ne demek
Babam diyor ki
Bana bakarak
Altını üstüne getirmiş evin

Hiç yapabilir miyim
Dediklerini
Tek başıma
Ninemse der bana
Topaç gibi
Bir dedem
Açık insan
Pek de zeki
Dilinden bal akar
Atta'ya gidelim der
Al sana şeker der
Göz kırpar
Okşar
Sever
Bir de gıdıklar
Dedemi çok anlıyorum.

Çocukluğun mitolojisi mitolojik şair Atilla İlhan'dan. Bu biraz büyümüş çocuklar için:

Boynuna o yeşil fuları sarma çocuk
Gece trenlerine binme kaybolursun
Sokaklarda mızıka çalma çocuk vurulursun

Bunu Ali Pulcu için söylemiş. Son olarak çocukluğun metafiziği. Bu da Necip Fazıl'dan:

Fatihlik nimetinden yüzü bir nurlu mühür;
Biz akıl tutsağıyız, çocuktur ki asıl hür.
Bugün ağla çocuğum, yarın ağlayamazsın!
Şimdi anladığımı, sonra anlayamazsın!

Evet, biz babalar, anneler, ablalar olarak sonradakileriz. İnşallah bu tür faaliyetler bugünü de biraz olsun anlamamızı sağlar. Teşekkür ediyor, başarılar diliyorum.

PANEL

ALİ PULCU

Oturum Başkanı

Sayın davetliler, hoş geldiniz. Söz vermeden önce, benim de panelistlerden bir beklentim var. 1966 yılında *Doğan Kardeş*'le tanıştım, 67'de de okula başladım. Daha okuma-yazma bilmeden *Doğan Kardeş* çıksın diye bayide bekler, çıkar çıkmaz benden bir yaş büyük ağabeyime sayfa sayfa okuturdum. Dergi kuşe kâğıda basılırdı. İlk sayfada Ateş Topu'nun maceralarını verirdi. Tarzan, Süpermen, Ateş Topu kahramanları vardı; bir tek garip Nasrettin Hoca bunlara karşı mücadele ediyordu. Panelist arkadaşlar bu dilemmayı açıklarlarsa çok memnun olurum.

İlkokulda bir resmim duvara asıldı. Ağacın arkasından geçen adam resmi yapmıştım: bir ağaç ve bir yol. Adam yoktu. Bu ne dediler. Ağacın arkasında adam var dedim. Saçmalama dediler muhtemelen. Ben de yolu ağacın üzerinden geçirdim ve adamı ağacın üstüne diktim. Çok beğendiler, astılar. Adamın gözükmemesi için kollarını çizmemiştim; çünkü yine bir mantık olması lazımdı. Resim asıldı. Her gelen geçen hoca adamın kollarını sordu. Adam ağacın arkasında olduğu için kolları gözüküyor dedim. O kadar çok itiraz ettiler ki iki kol, beş tane de parmak çizdim. Çok beğendiler. Sergideki resimlere bakınca aklıma bu hatıram geldi. O harika çocukları alıyoruz, eğitiyoruz, kendimize benze-tiyoruz. Onun için rahmetli Nasrettin Hoca'yı hayırla yad etmek lazım.

Muhtemelen Salvador Dali babasından çok dayak yemiştir. Babası, ağaçtan sarkan saat olur mu diye bir tokat atmıştır. Filin ayakları ince, uzun olsa çöker diye bir daha dövmüştür. Fakat o muhtemelen babasını dinlemediği için sanatkâr olmuştur diye düşünüyorum.

Bu çok uzun konuşmadan dolayı özür dileyerek, "Çocuklar ve Edebiyat" başlıklı bir sunum yapmak üzere sözü Fatih Erdoğan Bey'e bırakıyorum.

Orhan Pamuk'un "Bir kitap okudum hayatım değişti" sözü hepimizin hoşuna gitti. Bu şaşırtıcı değil; çünkü bizler hayatın kitapla değişti-rilebileceğine pek inanmayız. Kitap okumak boş zamanlarımızda yaptığımız bir iş olduğu kadar boş bir iştir de. Boş işleri de hiç sevmeyiz. Boş işlerle uğraşanları da sevmeyiz. Pul biriktirenlerimizin bile, çoğunun aklının bir kıyısında ileride para eder gerekçesi tetiktedir en azından, böyle boş işlerle neden uğraştığını açıklamak için. Birinin hayatının kitap okuyunca değişmesi bu nedente ilgimizi çekmiş olabilir.

Bizde, okumak tahsil görmek anlamında kullanıldığında daha bir kıymeti harbiyesi olagelmıştır. Yönetim kademelerinin, yani Cumhuriyet öncesinin de sonrasının da itibarlı mesleği olan memuriyet tahsil gerektirir. Tahsilin birebir karşılığı ise diploma idi. Yoksa okumaktan roman, öykü, masal okumayı kastediyorsanız, bunun toplumsal karşılığının var olup olmadığını anlamak için yazarlık-yayıncılık alanının durumuna ve gelişmesine bakmak gerekir. Yakup Kadri, Falih Rıfkı gibi, bir dönemin edebiyatçılarından bazılarının devlet katlarında makam bulabilmesi istisnasını bir kenara bırakırsak edebiyat okurluğunun bu toplumda pek itibar görmediği bilinir. Bırakın itibarı, benim çocukluğumda roman okuyan kızlar babalarından dayak yerd. Şurası muhakkak ki, ülkemizde ve dünyada gelişmenin tek bir boyutu yok. Hiç kitap okumadan üniversiteye kadar gelen gençlerle, en nitelikli resimli kitapları eğitimli anaokulu öğretmenlerinin sesinden dinleyen çocuklar, doğudan batıya uzanan bir köprü üstünde kıpır kıpır ve huzursuz bir itiş kakış içerisinde yaşamaya çalışan yetmiş milyonun içinde aynı anda varlığını sürdürüyor. 1992-2002 yılları arasında 10 yıllık akademik yaşantım sırasında ders verdiğim Belge Bilgi Yönetimi Bölümünde üniversite öğrencilerinin yüzde 90'ının ilk edebi kitabını üniversitede okuduğu gerçeğini korkunç mu bulurdunuz? Ya, Çocuk Edebiyatı dersinde

her yıl tekrarladığım anket sonucunda, okul öncesinde eline kitap verilmiş ya da bir yetişkin tarafından kendisine kitap okunmuş öğrenci sayısının yüzde sıfıra yakın olduğunu. Daha korkuncu, mezun olan öğrencilerden birinin son sınav kâğıdında “eğitim” e-y-t-i-m yazdığını söylersem... Belge Bilgi Yönetimi’nden yani önceki adı Kütüphanecilik olan bölümden söz ediyorum; kitabın bilgisinin örgütlendiği alandan! Evet, bunlar doğrudur ama kitap bütün dünyada irtifa kaybediyor denilebilir. Bütün dünyada bizler ve bizim gibi insanlar kitabın ve edebiyatın çocukluk yaşlarından başlayarak hayatın içinde daha çok yer edinmesi için uğraşyoruz. Hayatı yaşanılabilir kılan, yaşam kalitemizi yükselten inceleklerin, güzelliklerin insanı yok sayan bir gelişme hırsı karşısında yenik düşmemesi için çalışıyoruz. Ancak değişimin önünde hiçbir şey duramıyor. Kitaplar, edebiyatın insanlara sunduğu zihin zenginliğini karşılamanın yanında, gelişen diğer medyalarla da rekabet etmek zorunda böyle bir dünyada artık. Türkiye de bunun dışında değil.

Her ülkede gelişimin iç ve dış dinamikleri vardır; bu da doğaldır. Diyelim Türkiye’nin bugünkü fındık rekoltesi, fındığın fiyatı kalitesi, ihracatı, ticari getirisi vs. Bunlar fındığın dünyadaki pazarı, rakip ülkelerin üretimi veya pazarlama gücüyle pazar payları, başka ürünlerin fındığın yerini alabilirliği gibi dış etkenlerle birlikte, ülke içindeki hava koşulları, hükümetin fındığa vereceği taban fiyat, o yıl çiftçinin fındıktan daha kârlı bir ürüne yönelmesi, tanıtım kampanyaları ile pazar gücünün artması gibi birçok iç nedenlerden etkilenir. Bu iç nedenlerden çoğu o ülkenin özel koşullarına bağlı olan ve her ülkede karşılığı olmayabilen yerel nedenlerdir. Ülkemizde çocuk kitapları alanı da tıpkı bu örnekte olduğu gibi dış etkilerle birlikte birçok iç dinamığa bağlı olarak gelişmiştir. Dış dinamikler, dünyada eğitimin pedagojik pratiklerinin, kitap yayıncılığının geldiği nokta ve daha birçok şey olarak sayılabilir.

Türkiye’de çocuk kitapları yayınlayan yayınevleri uzun yıllardır var. Ülkemizde yüz kırk yıl önce çocuk dergisi yayımlandığı dikkate alınırsa, çocuklara yönelik yayıncılığın sandığımız kadar da taze bir konu olmadığı ortaya çıkar. Bir döküm vermek gibi bir amacım yok, yeri de değil zaten. Asıl amacım, az önce iç dinamikler olarak sözünü ettiğim ve çocuklara yönelik edebiyatımızın en temel rengini oluşturan bir tutuma değinmek. Bu nedenle üzerinde durmak istediğim konu sayısal gelişmeler değil. Bunlara ulaşmak artık kolay; ama ille de bir-iki sayı vermek gerekirse 1980’den bu yana çocuklara yönelik kitap yayınlayan ya-

ynevlerinin sayısı en az yirmi kat, yıllık üretilen kitap sayısı da çeşit olarak en az beş kat arttı. Bunlar önemsiz mi? Tersine, çok önemli ama bunlar kadar önemli olan bir şey daha var. Bugünkü çocuk edebiyatımızın henüz geldiği noktaya neden bu kadar geç geldiğini açıklayan bir özellik. Şöyle düşünün, yeni kurulmuş bir cumhuriyet. Kurucular için, kurumları, yapıları, her şeyi yeni. Yeni olan her şeyi, bir tür kültür devriminin izlemesini hedeflemekten daha doğal bir şey olamaz. Yeni bir dünya kuruluyor. Yeni olan her şeyin yeni cumhuriyetin bireylerine öğretilmesi gerek. İşte genel edebiyatımızın doğal sonucu olarak ve çok daha etkin olarak çocuk edebiyatımızın kendine özgü niteliğini belirleyen iç dinamik, bu öğretim kaygısıdır.

Genel edebiyatımızın dedim. Aslında, ille de cumhuriyet ile başladı demiyorum. Örneğin bu türün en iyi örneklerinden Ahmet Mithat Efendi'yi ve tarzını düşünün. Romanın orta yerinde durup, "Ey okur! Kahramanımızın şu anda tırmandığı merdivenlerin iki yanındaki sütunların üzerindeki Yunan Korint tarzı sütun başlıkları olup..." diyerek bilgi veren bir tarzı vardır. Ahmet Mithat cumhuriyetin kuruluşundan önce öldü. 1912'de. Yani bir gelenek olarak münevverin halkı eğitmesi sevdası yeni değil. Ama cumhuriyetle birlikte yepyeni ve hedefi belli bir öğretmenlik, edebiyatımıza, özellikle de çocuk edebiyatımıza köklü bir biçimde yapışıp kaldı. Cumhuriyeti kurarken gerekli olan bilgilendirme ve ortak bir ülkü etrafında buluşturma hedefinin ürünleri olarak kitapların da var olması doğaldı. Mehmet Emin'lerin, Faruk Nafiz'lerin, Enis Behiç'lerin hamaset ve vatan sevgisi şiirleri hep bu ruha yazıldı. Ancak, bu anlamda çocuklara yönelik edebiyata aşırı yüklenilmesi, gerek toplumsal gelişmeler gerekse eğitim kavramıyla ve eğitim tekniklerindeki gelişmelerle giderek çelişmeye başladı. Örneğin dinî eğitimde geçerli olan ezberleyerek öğrenme, yerini anlayarak öğrenme arayışlarına bıraktı; bu da anlaşılabilir kitap arayışlarına. Önce ders kitaplarında kendini gösteren bu yenilik arayışları öykü, masal kitaplarına yansırken, dünyadan epey sonra -aslında halk masallarımızda öteden beri var olan bir şeyi keşfettik: hayal gücü. Bu bir dönüm noktasıydı. Hayal gücünün devreye girmesi standart eğitim şemalarını zorlamaya başladı. Neyse ki bilimsel gelişmeler hep hayal gücünün önemini vurgulayan bir seyir izledi. Bizler de çok şükür "Ağaç yaprağı mor olmaz, yeşile boya" diyen resim öğretmenleri olmaktan çıktık. Sanat, eğitime kafa tutmaya başladı. Hatta çok daha iyi bir şey yaptı, eğitimle işbirliğine başladı.

28 yıl öncesinden bugüne, yaşanan değişime bir bakalım. Niye 28 yıl? Çünkü 28 yıl önce bu alana başladım. Birebir gözlemlerimden yola çıkarak konuşmak istediğim için 28 yıl diyorum. Ülkemizde artık eğitimciler, çocukların iyi bir edebi kitap okumasının onları eğitimde de daha başarılı kıldığını biliyor. Her yıl okullara birkaç kez çocuk yazarları davet ediliyor, kitaplar üzerine konuşuluyor, birlikte hayaller kuruyor. Neredeyse bütün yayınevleri çocuklara yönelik kitap projelerine başladı. Yurtdışı fuaralarda yayımcılarımız çekirge sürüsü gibi gezip yeni yeni çocuk kitaplarının peşine düştüler. Bütün okullarda artık kilitleri açılmış kitaplıklar var. Bazı özel okulların kütüphaneleri neredeyse halk kütüphanesi kadar zengin. Hepsinde okumuş kütüphaneciler çalışıyor. Yazarlar kitaplarında iyi çizerler görmek istiyor. Yayımcılar nitelikli baskı peşinde. Artık daha çok yayınevi çocuk yayınları editörü çalıştırmaya başladı. Çocuk edebiyatı üzerine birçok ödül kondu ve istikrarlı bir biçimde sürüyor. Gazetelerin kitap ekleri var. Çocuk kitapları tanıtımları ve eleştiri yazıları birbiriyle yarışıyor. Çocuk yayınları alanında birden fazla sivil toplum kuruluşu var. Var gücüyle çocuk kitaplarının niteliğinin yükselmesi için çaba harcıyorlar. Öğretmenler artık öğrencilerine kendi çocuklarından adını hatırladıkları kitapları önermekle yeminmiyor. Hatta çoğu, önerdikleri çocuk kitaplarını okumaya bile başladı. Akademisyenler yazarların yapıtlarını inceliyor. Onların, sözcükleri cümlelerle ördüğü dantellerin ilmeklerini çözümlüyor. Başkalarının da yararlanılabilir örneklerini çıkarıyor. Bunlar fotoğrafın aydınlık olan ve daha çok niceliğe ilişkin olan yüzü; bir de nitelik konusu var. Evet, okullarda kitaplara daha çok önem veriliyor ama hangi kitaplara? Çocuklar yazarlarla daha çok buluşturuluyor ama hangi yazarlarla? Bütün yayınevleri çocuklara yönelik daha çok kitap yayınlıyor ama nasıl kitaplar? Okullarda kitaplıkların kilitleri açıldı ama içinde hangi kitaplar var? Daha çok yayınevi daha çok çocuk yayınları editörü çalıştırmaya başladı ama bu editörlerin bilgi düzeyleri nedir? Çocuk edebiyatı alanında daha çok ödül var ama bu ödüllerini hangi birikime sahip kurullar dağıtıyor? Gazetelerin kitap eklerinde çocuk kitaplarıyla ilgili daha çok yazı çıkıyor ama bu yazıları kimler, hangi ehliyetle yazıyor? Tanıtılan veya tanıtılmayan kitapları eleyen ölçütler neler? Akademisyenler yazarların kitaplarını daha çok inceliyor ama alana evrensel boyutta bulgularla katkı yapan kaç bilimsel araştırmamız var? Bunlar el fenerimizi alana doğru tuttuğumuzda ilk anda gördüklerimiz. Bir de bu alanın içinde yer aldığı

ülke gerçeklerinin oluşturduğu dekor var. Çocukların nitelikli kitaba ulaşabileceği kaç kütüphanemiz var? Kaç ilde düzgün kitapevi var? İyi yazarların kitapları birkaç büyük kent dışında nerelere ulaşabiliyor? Öğretmenlerimiz nitelikli yayınları ne kadar sıklıkla izleyebiliyorlar? Kaç evde kitap başköşede? Kaç evde kitap var? Kaç evde kitabı ailenin gündemine getirebilecek bir refah ve huzur var? Eğitim sistemi kitaba ve okumaya ilişkin nasıl bir yönlendirme mekanizmalarına sahip?

Daha ince sorular: Çocuklara yazan bir yazar ne kadar özgürdür? Eğitim ve edebiyat yani sanat okuma kültürü temelinde nasıl uzlaştırılabilir? Okulda başarı, hayatta başarı ve toplam yaşam kalitesinin kitap okumaktan geçtiği bilgisi toplumsal olarak nasıl içselleştirilebilir? Yazarlığın niteliği nasıl yükselir? Bilgisayar, internet, televizyon kitapla nasıl barışık olarak bir arada var olabilir? Kitap okumak, çocuklara ödev değil de zevk olarak nasıl sunulabilir?

Daha da ince sorular: Çocuk kitaplarındaki dil günlük hayattaki dilden farklı mıdır? Masallardaki ejderhalar çocuğumun psikolojisini bozar mı? Çocuk kitaplarındaki cümleler ille de kısa olmak zorunda mı? Bu sorular da uzar gider. Her soruya ilişkin de küçük birer araştırma veya yüksek lisans tezi yapılabilir. Ancak hepsini bir araya toplayıp, nedir asıl sorun dersek her şey özgür bireyler olmakta düğümleniyor. Sanatı da edebiyatı da güdümsüz ve yaratıcı kılan şey bu... Ağacın yapraklarını sadece canı öyle istediği için mor boyayan bir çocuğu takdir etmeyi öğrendiğimiz gün herkes daha çok kitap okuyacak. Sözlerimi, bütün bu söylediklerimi benden çok daha iyi anlatan bir şiirle bitireceğim:

BİR KÜÇÜK OĞLANCIK

Bir küçük oğlancık bir gün okula başladı.

Pek mi pek akıllıydı.

Okulu da pek mi pek büyüktü.

Ama akıllı çocuk sınıfına dışarıdan kestirme bir yol buldu.

Buna çok sevindi.

Artık okul ona kocaman görünmüyordu.

Bir zaman sonra bir sabah

Dedi ki öğretmen

"Bugün resim yapacağız"

"Ne güzel" diye düşündü çocuk.

Resim yapmayı çok sevdi.
Her şeyin resmini yaptı:
Aslanlar, kaplanlar, tavuklar, inekler, trenler, gemiler.
Mum boylarını çıkardı ve çizmeye başladı.

Ama öğretmen "Durun" dedi, "Henüz başlamayın!"
Ve herkes hazır görünene dek bekledi.
"Şimdi" dedi öğretmen,
"Çiçek çizmesini öğreneceğiz"
"Ne güzel" diye düşündü çocuk.
Çiçek çizmeyi çok sevdi.
Ve en güzellerini yapmaya başladı:
Pembe, mavi, kavuniçi mum boylarıyla.

Ama öğretmen "Durun" dedi.
"Size nasıl çizileceğini göstereceğim."
Yeşil saplı kırmızı bir çiçek çizdi.
"İşte" dedi öğretmen. "Şimdi başlayabilirsiniz."
Küçük çocuk bir öğretmenin çiçeğine baktı,
Sonra kendi çiçeğine.
Kendi çiçeğini daha çok sevdi,
Ama bunu söyleyemedi.
Defterinde sayfayı çevirip
Öğretmeninki gibi çizdi
Kırmızı bir çiçek sapı yeşil...
Bir başka gün,
Dedi ki öğretmen:
"Bugün çamurdan bir şeyler yapacağız"
"Ne güzel" diye düşündü çocuk.
Çamurla oynamayı çok sevdi
Her şeyi yapabiliyordu çamurla:
Yılanlar, kardan adamlar, filler,
Fareler, arabalar, kamyonlar.
Başladı çamuru yoğurmaya.

Ama öğretmen "Durun" dedi, "Henüz başlamayın!"
Ve herkes hazır görünene kadar bekledi.
"Şimdi" dedi öğretmen, "Bir çanak yapmayı öğreneceğiz."

“Ne güzel” diye düşündü çocuk.
Çanak yapmayı çok sevdi.
Ve başladı yapmaya
Boy boy, şekil şekil çanakları.

Ama öğretmen “Durun” dedi.
“Size nasıl yapılacağını göstereceğim.”
Ve de gösterdi herkese bir büyük çanağın nasıl yapılacağını.
“İşte” dedi öğretmen. “Şimdi başlayabilirsiniz.”
Küçük çocuk bir öğretmenin çanağına baktı
Bir de kendi çanağına.
Kendi çanağını daha çok sevdi
Ama bunu söyleyemedi.
Çamur topağını yuvarlayıp yeniden
Yaptı öğretmeninki gibi derin bir çanak.

Ve çok geçmeden
Küçük çocuk öğrendi beklemeyi, izlemeyi.
Ve her şeyi öğretmen gibi yapmayı.
Ve çok geçmeden
Başladı kendiliğinden hiçbir şey yapmamaya.

Ama birdenbire
Taşınverdiler başka bir eve.
Başka bir şehirde
Ve çocuk gitti başka bir okula.
Bu okul daha da büyüktü öbüründen.
Kestirme yolu da yoktu dışarıdan
Büyük basamakları çıkmak
Ve uzun koridorlardan geçmek gerekiyordu sınıfa kadar.

Ve daha ilk gün
Dedi ki öğretmen:
“Şimdi resim yapacağız.”
“Ne güzel” diye içinden geçirdi çocuk.
Ve başladı beklemeye
Öğretmenin, ne yapacağını söylemesini beklemeye.
Ama öğretmen hiçbir şey söylemedi
Başladı sınıfta dolaşmaya.

Küçük çocuğa gelince durup sordu:
“Resim yapmak istemiyor musun?”
“İstiyorum” dedi çocuk.
“Ama ne resmi yapacağız?”
“Ne resmi istersen” dedi öğretmen
“Nasıl çizmeliyim?” diye sordu çocuk
“Nasıl istersen” dedi öğretmen
“İstediğim renk mi?” diye sordu çocuk.
“İstediğin renk” dedi öğretmen.
“Eğer herkes aynı resmi yaparsa ve aynı renkleri kullanırsa
Kimin neyi yaptığını
ve neyin ne olduğunu nasıl anlarım ben?”
“Bilmem” dedi çocuk.
Ve başladı çizmeye:
Kırmızı bir çiçek, sapı yeşil...

Helen Buckley
(İrlanda’da Dublin Üniversitesi’nde öğretim üyesi)

Ali Pulcu: Aşağıda, sergideki resimler harika resimler. Fakat yaş artıkça o harikalık biraz azalıyor maalesef. O azalmada biraz biyolojinin tesiri vardır muhakkak. Psikoloji farklı bir şey; dünyayı algılayışımız değişiyor. Fakat öğretmenlerin çocukları bu tarz eğitmelerinin büyük katkısı olduğunu zannediyorum. Sunumunuzdan sonra, çocukların bu hayal dünyalarının daralmaması için neler teklif edersiniz? Bununla ilgili bir iki kelime söylerseniz çok makbule geçer.

Emel Kehri: Sanırım konuşmamın içinde olacak.

Ali Pulcu: Teşekkür ederim. Emel Kehri Hanımefendi çizgilerin çocuklar üstündeki büyümlü etkisini konuşacak.

Emel Kehri atölyesinden üç genç ressam

EMEL KEHRİ

İllüstratör, Resim Eğitimsi

Mimar Sinan Üniversitesi Grafik Bölümü mezunuyum. 1984 yılından bu yana çocuk çizirliği yanında, on yıldır milli saraylara bağlı bir kasırda, proje bütünlüğü içinde çocuklara resim dersleri veriyorum. Çalıştığım mekânda resim atölyesi derslerimin dışında diğer sanatçı arkadaşlarımla birlikte resim, müzik ve yaratıcı drama atölyelerini birleştirerek ortak temalı sanat atölyeleri projeleri gerçekleştiriyoruz.

Farklı sanat dallarını birleştirdiğimiz çalışmalarda gördüm ki her çocuk yaratıcı bir güce ve bir ya da birden daha fazla sanat dalına yönelik yeteneğe sahip olarak doğuyor. Ve herhangi bir sanat dalıyla çok kolay iletişim kurabiliyor. Sanat eğitimi çocuklardaki yaratıcı gücü ortaya çıkarıyor, kişiliklerini geliştiriyor ve onlara özgür düşünme yollarını açıyor. Çocuklardaki bireysel farklılıkları göz ardı etmeden, onlara eğitim sistemindeki ezbere ve hazır bilgiye dayalı eğitim yerine özgür düşünebilme ve kendilerini özgürce ifade edebilme yolunda yaratıcı bir eğitim modeli gerçekleştirmeye çalışıyoruz.

Bu projelerde -mekânı da kullanarak- çocukların merak ve keşfetme dürtülerini oyun süreçleriyle keyifli bir çalışmaya dönüştürürken; ben de çocuklardan çalışmalarında kullanmak üzere pek çok şey öğreniyorum. Çocuklar alıştıklarının dışında farklı şeyler bulmak isterler. Farklılığın en fazla sanat alanına yansıdığı düşünülürse, sanat yapmak bireyselliğin gelişmesi için en akıllıca yollardan biridir. Resim küçük yaşlardan itibaren çocukların kendilerini en güçlü şekilde ifade ettikleri bir iletişim aracıdır. Çocukların resimlerine bakarak onların zekâ ve duygusal gelişimlerini, tecrübelerini, bilgilerini öğrenebiliyoruz, bunu gözleme fırsatı buluyoruz. Bu konuda bir anımı anlatmak istiyorum:

Deprem bölgesinde çadır-kentlerde kalan çocuklarla resim çalışması yapmak üzere Çocuk Vakfı'nın düzenlediği etkinliğe bir grup çizer ve pedagoğa birlikte katılmıştım. Biz çizerler çocuklara neşeli şeyler yaptırmayı düşünüyorduk. Hatta çocuklar için komik el kuklaları hazır-

lamıştım. Fakat pedagoglar bize çocuklara depresyon resimleri yapmaya yönlendirmemizi istediler. Çünkü çocukların kendilerini ifade etmeye ihtiyaçları vardı. Birçok çocuk yaşadıklarını kimseyle paylaşmak istemiyordu. Hiçbiri konuşmuyordu. Onlara, resim yaparak kendilerini dışarıya atmalarını sağlamamızı istediler.

Dışarıdan bakıldığında oldukça neşeli görünüyordular. Hatta biz bu çocukların depresyondan etkilenmeyen şanslı çocuklar olduğunu düşünmüştük. Fakat resimler yapılırken farklı bir durum ortaya çıktı. Görüldü. Çocuklar çok acı şeyler resmetmeye başladılar. Ötenler, yaralanmalar, yıkıntılar ve kurtarmaya gelen kurtarma ekipleri gibi. Resimlerdeki hakim renk kırmızıya dönüşmüştü. Bu bizi çok etkiledi. Duygularını boşaltıp rahatlamaya çalışmalarını sağlamak için, her hafta değişik gruplar bu çalışmalarını uzun bir süre çocuklara yaptırdı.

Çizgilerle bağ kurabilmiş çocuklar, çizgilerin gücünün etkisini çok derinden hissedebilirler. Herhangi bir konuda verilmek istenen mesaj resim yoluyla daha etkili ve kalıcı olur. Bir örnek vermek gerekirse, atölye çalışmalarından birinde çevre mesajı içeren bir çalışma yaptırılmıştı. Çocukları iki gruba ayırdım. Birinci gruba sakin ve huzurlu bir orman manzarası, ikinci gruba da orman yangını resmetmelerini istedim. Bu arada hangi renklerin sakin ve huzurlu bir etki uyandıracığını, hangi renklerin de yangın etkisi uyandıracığını söylemiştim. Resimlerini bitirdikten sonra dışarı çıktılar. Panoya, orman manzaralarını bir yana, yangın resimlerini diğer yana astım. İçeri girer girmez ilk tepkileri şu oldu: "Aaa! Orman yanıyor! Bu güzel ormanları biz mi yakttık şimdi!" Resmi kendileri yaptıkları halde ormanların yanmasına çok üzüldüler. Parmak sallayarak öğüt vermek her zaman işe yaramıyor. Zaten çocuklar bunun etkisini kendi yaptıkları resimlerde bile olsa görebiliyorlar.

Bu derste aynı zamanda renklerin üzerimizde uyandırdığı etkileri de anlattım: yeşil-doğa, mavi-huzur, beyaz-temizlik, saflık; kırmızı-ateş, sıcaklık, enerji...

"Çocukların hayal gücünü nasıl çizgiler geliştirir?" soruna gelince, buna Salvador Dalí'nin resimlerini örnek verebilirim. Çünkü o resimlerde çok sıra dışı bir ustalık var. Hayal gücünün sınırsız bir zenginliği var. Keşfetmeyi, merak ve macera duygularını uyandırarak çocukların düşüncelerini harekete geçirmeyi sağlayan resimler bunlar. Salvador Dalí sergisine gittiğim zaman, bir resim öğretmenin bir grup çocuğu gezdirdiğini gördüm ve peşlerine takılıp onları dinlemeye çalıştım. Çocuk-

lar her resmin önünde çok uzun süre kalıyorlardı. Çok ilgilendiler resimlerle. İlginç yorumlar katmaya başladılar. Enteresan sorular soruyorlar, enteresan cevaplar veriyorlardı kendiliklerinden. Değişik detayları keşfettiler. Çocuklar resimlerdeki sınırsız düş gücünden çok etkilenmişlerdi. Geziden, resimlerde duygularını istedikleri gibi, özgürce ifade edebileceklerini öğrenmiş olarak ayrıldılar.

Ben de öğrencilerime daha ilk derste duygularını özgürce resimlerine yansıtılabilmelerini, düş gücünün sınırsız olduğunu, hiç kimseden etkilenmelerine gerek olmadığını söylüyorum. Aynı zamanda çocukları kesinlikle yarıştırmıyorum. Herkesin tamamlamaları şartıyla resimlerini panoya asıyorum. Bu onlara takdir edildikleri duygusu ve cesaret veriyor. Sanat eğitimine başladıktan kısa bir süre sonra, okul öğretmenleri ve velileri okulda çocukların kendilerini daha rahat ifade ettiklerini, arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha uyumlu davrandıklarını ve derslere olan ilgilerinin arttığını belirtiyorlar. Bu da sanat eğitiminin bir şekilde yansımaları oluyor hayata.

Çocukların yapmaktan ve bakmaktan en çok zevk aldıkları resimler, hayvan resimleri, doğa resimleri, kardan adamlar, kar manzaraları ve masallar. Masalları okumayı çok sevdiği için resimlerini yapmayı da çok seviyorlar. Gizemli şeylerden çok hoşlanıyorlar. Özellikle gizemli ormanlar, gizemli şatolar, korkunç canavarlar... çok ilgilerini çekiyor.

Resimlerle bağ kurmak için yaptığımız çalışmalar var. Geçen sene yaratıcı drama ve resim atölyelerini birleştirerek çalıştığımız mekânda bir saray projesi gerçekleştirmiştik. Bu proje içinde o dönemin iki Türk ressamını ele aldık: Osman Hamdi Bey ile Şeker Ahmet Paşa. Şeker Ahmet Paşa'nın "Ormanda Oduncu" resmi çocukların çok ilgisini çekti, çok gizemli buldular resmi. Ormanın içinde ne olduğunu çok merak ettiler. Oduncunun neden ağaçlardan çok kısa boylu olduğunu merak ettiler ve sanırım ormanın büyüklüğü bir orman olabileceğini düşündüler.

Daha sonra Devrim Erbil'in "Ağaçların Ötesi" resmini gördüler. Aslında, fırça darbeleriyle yapılmış soyut bir resim. Fırça darbeleri bizi resmin içine doğru çekiyor. Çocuklar bunu da gizemli bir resim olarak gördüler. Yine içinde ne olduğunu çok merak ettiler. İçinde ne olduğunu düşünüyorsanız onları çizin dedim. Plastik çatalla, yani ressamın resmi gibi yapmaya çalıştılar. Bunlar çocukların gizemli ormanlarıydı.

Derste bir de Gencay Kasapçı'nın "Beş Mevsim" resmini göstermiştim. Onu da neşeli bir resim olarak gördüler. Resimde renk olarak her

ağaç farklı bir mevsimi simgeliyordu. Fakat beşinci mevsimi anlayamadılar. Sonra beşinci mevsimin, yaprakların uçtuğu zaman rengârenk yaprakların ortaya çıktığı renk olabileceğini düşündüler. Çocuklardan biri “Ben resimde rüzgârın sesini ve yaprakların hışırtısını duyuyorum” dedi. Başarılı bir resim, aslında bizim bütün duyularımızı harekete geçirebilen resimdir. Bu resim de başarılı bir resimdi.

Onay Akbaş’ın “Rüya” resmini ise huzursuz bir resim olarak algıladılar. Kâbus olabileceğini söylediler. Ömer Uluç’un “Kuş” resmini de kâbus resmi gibi gördüler. Kendi kâbuslarını çizdiler, resmettiler.

Farklı bir çalışmada, Osman Hamdi Bey’ in “Kaplumbağa Terbiyecisi” resmini yaratıcı drama yöntemiyle canlandırdılar. Kendi beden dilleri ile oluşturdular. O gün de tesadüfen bahçede kaplumbağa bulmuşlardı ve çok severek, büyük bir zevkle kaplumbağa oldular.

İlkokul öğrencileri ile yaratıcı drama ve resim atölyelerini birleştirerek yaptığımız bir başka çalışmada ise masallardan yola çıktık. “Cırcırböceği ve Karınca Masalı”nı ele aldık. Çocuklar cırcırböceğinin tembel olma karakterini beğenmediler ve onu “sanatçı cırcırböceği” yaptılar. Sanatçı olduğu için bütün bir yaz şarkı söylüyor, dans ediyor ve müzik aleti çalıyordu. Çünkü kendisini ilerletmesi gerekiyordu. Karıncalar da aslında masaldaki kadar acımasız değillerdi. Yiyecek-içecekleri depoladıklarından kışın son derece huzurlardı ama aslında sıkıntılı patlıyordular. Çünkü yapacak hiç bir şeyleri yoktu. Bazı küçük karıncalar çok sıkıldıklarından yaramazlık yapıyor, sonra ailelerinden azar işitiyorlardı. Bu arada cırcırböcekleri geliyor ve onlara bambaşka bir dünyanın kapılarını açıyordu. Karıncalar çok eğleniyor, sanatla tanışıyor ve bundan sonraki yaşamları daha anlamlı geçiyordu. Böylece, cırcırböceklerinin aslında tembel olmadıklarını, sanat yaptıklarını, sanatın da çok önemli bir şey olduğunu öğrenmişlerdi.

İkinci masalımızı da yaratıcı drama, resim ve dans atölyelerini birleştirerek yaptık. Bu masalda da Külkedisi’ni çok aptal buldular. Çünkü her söyleneni yapmak zorundaydı ve koskocaman evin bütün yükünü omzunda taşıyordu. Madem bu kadar güçlü o zaman isyan etsin dediler. Ve isyan etti Külkedisi. Sonra diğer kıskanç kız kardeşlerle rahat iletişim kurabildi ve ev işlerini paylaştılar. Masal klasik bir şekilde devam etti. Külkedisi baloya gitti, prensle evlendi vs.

Yaptığımız bütün projeleri gösteriye dönüştürüyoruz. Çocuklar gösterilerde kullandıkları kostümleri, maskeleri ve dekorları kendileri ürettiriyorlar.

Geçen ay atölyeye çok değerli iki çocuk kitabı çizeri arkadaşımı davet ettim: Sibel Demirtaş ve Füsun İyicil. Resmettikleri kitaplarını getirdiler.

Kitapları ortaya koyup incelemeleri için çocuklara belli bir süre verdik ve iki kitap seçmelerini istedik. Önce kitapların resimlerine bakarak hikâyeleri tahmin ettiler. Okuduktan sonra ise resimlerle hikâyelerin başarılı bir şekilde örtüştüğünü gördüler. Daha sonra istedikleri kitaptan seçtikleri resimleri yaptılar. Resimlere kendi yorumlarını katıp, aynı zamanda kendi hikâyelerini de oluşturarak resimlerle çok yakın bir bağ kurdular. Bu resimler çocuklarda yeni hikâyeler oluşturma ve resim yapma isteği uyandırdı. Zaten başarılı bir kitabın görevi bu değil mi?

Kısaca söylemek istediğim, kitapların yazar ve çizerin çok uyumlu bir çalışması olduğu. Çünkü hikâyeler de çok başarılıydı, resimler de çok başarılıydı, kitapların baskı kalitesi de çok başarılıydı. Bunlar çocuklar üzerinde çok etkili. Çocuklara aslında sanat eseri sunuyor gibi hazırlamamız gerekiyor kitapları. Kitaplar aracılığıyla sanat dünyasına adım atıyorlar ve sanat eserleri ile tanışıyorlar ve olaylara ressamların ve yazarların dünyasıyla bakıyorlar.

Ali Pulcu: Oğlum 10 yaşında. Yaklaşık iki sene önce “Baba, Hıristiyanlık nasıl bir din?” diye sordu. “Bilmiyorum, sence?” dedim. “Bence,” dedi, “değişik ve iyi bir din olması lazım.” Biraz konuştuk. *Yüzüklerin Efendisi’ni, Harry Potter’ı, Aslan Kral’ı* çok seyrediyor. Çocukların oyunları da inanılmaz imajlarla dolu, animasyonlar harika. Mesela internette bir kaykay oyunu var. Bu oyunda hiç konuşma yok. Fakat oyunun en başından sonuna kadar inanılmaz güzellikte haç resimleri var. Başlangıç noktası haç, yolda haç, havada atladığı zaman haç, bitişte haç var. O sıralarda 8 yaşındaki oğlum tepkimi ölçmek için “Baba Hıristiyanlığın iyi bir din olduğunu zannediyorum” dedi. Şaşırdık kaldık. Onun için panelistlerimize ve salondaki izleyicilere hatırlatayım. Piyasada Hz. Musa ve Hz. Muhammed ile ilgili bir film var. Eve gidince ikisini de mümkünse bulun alın. İkisi de seyredilebilir. “Siz çocuk olsanız hangi dinin peygamberini tercih edersiniz?” Bunun bir testini yapsınlar isterim. Ufak tefek testler yapıyorum ve her seferinde malum sonuçla karşılaşıyorum.

Osman Turhan Bey 2007 yılında çocuk panelimizin konuşuydu, tekrar teşekkür ettiler. Bu kadar güzel resimler yapan çocukları ne yapıyoruz da kendimize benzetiyoruz?

Dünyamızda onca problem varken “Çocuk ve Sanat” konusunu gündemimize taşıyan Bilim ve Sanat Vakfı’na özellikle teşekkür ederim. Çok çok önemli bir konu; çünkü geçmişte o çocuklara da programlar düzenlenip onlarla ilgilenilseydi şimdiki savaşlar olmazdı. Belki politikacılar da çok hırçın olmazdı. Çocuk ve resim konusunda sağolsunlar Emel Hanım çok şey söylediler. Ben farklı bir açıdan yaklaşacağım konuya.

Okul öncesinde aslında birçok şey oluyor çocukta: ilgi, görsel zekâ, işitsel zekâ, sayısal zekâ, içsel zekâ... Bunları doğru keşfedip çocuğu doğru yönlendirmek gerekir. Bahsedeceğim konu görsel zekâdır. Çocuğun görsel algısı fark edildiğinde ne yapmak lazım? Nasıl fark edilir? Çocuk matematik dersini çok sevmiyordur ama boyamayı, resim yapmayı çok seviyordur. Böyle bir durumla karşılaşan ailenin öncelikle paniklememesi, “Eyvah! Benim çocuğum bir meslek sahibi olamayacak, adam olamayacak” fikrinden kurtulması lazım. Çocuğun ileride bir sanatkâr olabileceği düşüncesini doğru eğitimci ile oluşturmak gerekir. Bu konuda maalesef eğitim kurumlarımız çok yeterli değil... Bilinçli öğretmenler de var tabii. Emel Hanım’ın çocuklarla yaptığı etkinlikler bu konuda çok önemli. Bu ve benzeri yerleri araştırıp çocuğunuzun ilgisini güçlendirebilirsiniz. Biraz önce Ali Bey geçmişte çizdiği bir resimden bahsettiğinde kendi yaptığım bir resim aklıma geldi. Ben çizdiğim resimlerde çocukların ellerini ceplerinde çizirdim. Aslında çok iyi el çizemiyordum, bu yüzden yapıyordum ama öğretmene söylemiyordum bunu.

Çocuksu resim nasıl yapılır? Çocuklarla empati kurmaya çalışıyorum. Mesela geçtiğimiz dönemlerde 6-8 yaş grubuyla bir atölye çalışması yaptım. Eğer anneleri ve babaları karışmasaydı çok daha iyi resimler yapacaktık. Çünkü sürekli “Benim çocuğum iyi resim yapamıyor, renkleri iyi kullanamıyor, acaba ileride ressam olabilir mi?” gibi müdahalelerle çocuğun rahat çalışması engelleniyor; çocuğun o duygusunu

yansıması engelleniyor. Mesela mor yapraklardan bahsetti Fatih Bey; çok çok haklı; çünkü eğitim aldığım dönemde de yaprakların yeşil olması gerektiği konusunda dayatmalar vardı. Ailenin biraz daha bilinçli olması gerekiyor. Çocuğa sadece çalışabileceği; boyaları, renkleri kullanabileceği bir ortam hazırlayıp onu serbest bırakmalılar. Okula gittiği zaman eğer öğretmeni de bilinçli değilse, yine sil baştan herkes aynı şekilde boyamalar yapmaya, bulut, ağaç vs. aynı kompozisyonları oluşturmaya başlar. Daha sonra, ne güzel resimleri var diye heyecanlandığımız, okul öncesi tanıştığımız çocuklar bir de bakıyoruz ki üçüncü, dördüncü sınıfta benzer resimler ortaya koymaya başlıyorlar. Bu hayal kırıklığını ben defalarca yaşadım. Hatta daha önceki panelimizde de bu konuya değinmiştim. Bunun çok önemli olduğuna inandığım için tekrar hatırlatacağım. Özel eğitim kurumları bu konuda daha iyi durumda. Çünkü öğretmenler daha dikkatli, daha bilinçli seçiliyor. Bir ressamı, bir illüstratörü eğitim kurumunda çalıştıran bir sistem var; iyiye işaret tabii ki; ama yeterli değil. Çünkü bir not sistemi, bir görev var. O sistem içinde ne kadar özgür, ne kadar rahat olunabilir? Belki bunun sorgulanması lazım.

Sanat eğitiminin nasıl verilebileceği ayrı bir panel konusu. Burada ne kadar teorik olarak konuşsak da, aslında çocukların heyecanını, duygularını anlatmak için onların yaptığı resimlere bakmak lazım. “Genç Çizerler Sergisi” adıyla düzenlenen resim sergisindeki resimleri çok dikkatli incelemenizi isterim. Çünkü bu resimlerde doğru-yanlış fikri yok. Mesela matematikte $2 \times 2 = 4$ ’tür. Öğretmen 4 sonucunu bulan çocuğa tam puan verir, bulamamışsa zayıf alır. Resimde bir değil, birçok doğru vardır. Çocuk, içinden gelen duyguyu nasıl yansıtmışsa, onu o şekilde anlar, onun heyecanını paylaşıyoruz. Bu anlamda kendi çocuğunuzun resimlerine bakın. Belki resme ilgi duymayabilir. Herkes ressam, illüstratör olacak diye bir kaide yok ama maalesef geçmişten gelen bir dürtü var ailelerde: Çocuğumuz doktor olmalı, mühendis olmalı, kimyacı olmalı... Tabii bütün bunlar çok önemli ama sanat kısmını hep iskalyoruz.

Biraz önce bir örnek verildi: Niye Hz. Musa çizgi filmi çok kaliteli de, Hz. Muhammed filmi kaliteli değil? Zamanında çocuklar sinema okumaya, resim okumaya, grafik tasarım okumaya yönlendirilseydi, belki şu anda çok kaliteli, belki Hollywood kalitesinde yerli çizgi filmler görebilirdik. Bunun sebebi, resme ilgi duyan bir çocuğa hemen

müdahale edilip diğere derslere yönlendirilmesi. Çünkü resim derslerinin, sinemanın vs. önemsiz olduğu, çocuğın bunlarla bir yere varamayacağı yanılığısı vardı; hâlâ görmekteyiz maalesef. Bunlardan kurtulmak lazım.

Eğer görsel zekâsının yüksek olduğu fark edilirse çocuğu nasıl destekleriz? Ona evde çalışabileceği, onu heyecanlandıracak ortam hazırlanır. Küçük bir atölyesi olur. Daha sonra, okuldaki öğretmenin donanımına, eğitim durumuna göre öğretmeniyle paslaşarak çocuk bu doğrultuda yönlendirilebilir.

Eve alınan kitaplarda -kitap kısmını çok önemsiyorum- çok seçici olmak gerekir. Çünkü çocuğın estetik yargılarını oluşturan küçük yaştan itibaren okuduğu kitaplardır, seyrettiği çizgi filmlerdir. Nasıl ki bir marketten yiyecek alınırken sağlıklı olup olmadığına bakılıyor, hatta fazla para verilip organik yiyecekler tüketiliyor. Ama kitaplara gelince en ucuz kitap alınıp çocuğın önüne konuluyor. Çocuğın zihinsel sağlığı önemseniorsa, ailenin bu konuda da çok seçici olması gerekir. Eğer iyi kitap pahalıysa bunun bedelini de ödemelidir, bence zihinsel sağlık belki biraz daha önemli. Özetle söyleyeceklerim bunlar.

Ali Pulcu: Okumuyor, ders yapmıyorlar diye şikâyet etsek de, sürekli okuyor çocuklar. Açtığı sayfayı okuyor, gireceği sayfayı okuyor. Hatta ufaklıklar bilgisayar kullanırken klavyeye bakmadan yazıyorlar. Dünya tarihinde ilk defa çocukların anne babalarının tecrübelerini aştığı bir sayfaya girdik. Belki soru-cevap kısmında katılımcılardan internet, televizyon vb. konularda daha çok soru gelirse, cevaplarını alırsak, çok memnun oluruz.

Nilgün Canel Hanım, sanatın çocuk gerçekliğindeki yansımalarından bahsedecek bize.

NİLGÜN CANEL

Dr., Marmara Ü. Eğitim Bilimleri

Ben sadece bir akademisyen gözüyle, bir çocuğun sanata veya çizdiği resme nasıl baktığını ya da o resme baktığı zaman ne gördüğünü anlatmaya çalışacağım. Bizler böyle bir soruya cevap verirken, öncelikle çocuklar nesnelere ve şekilleri acaba nasıl algılıyorlar, baktıkları zaman ne görüyorlar diye soruyoruz. Çünkü bir çocuğun dünyasındaki gerçeklik, bir yetişkinin dünyasındaki gerçeklikten çok çok farklı. Her ne kadar hepimiz çocukluk yaşantısından geçmiş olsak da bir çocuğun gözüyle dünyayı nasıl gördüğümüzü çok kısa bir süre içinde unutup gidiyoruz. Bir çocuğun dünyasında sanatsal aktiviteler, özellikle de resim, yetişkin dünyasındaki algılanışlarından biraz daha farklı özellikler taşır.

Çocuklarda sanat algısı nasıl gelişiyor? Bu algıya zemin hazırlayan yaratıcı düşünce ne gibi özellikler taşıyor? Bu sorulara verdiğimiz cevaplar, çocuklarımıza yardımcı olabilmek için ve sanata dolu bir geleceği şekillendirebilmek için oldukça önemli. Çocuğun nesnelere ve şekilleri nasıl algıladığı ya da bilişsel gelişim süreci içerisinde sanat algısının nasıl gelişip şekillendiği sorularına vereceğimiz bu cevaplar, aynı zamanda çocuğun kendi dünyası içerisinde varoluş biçimi hakkında da ipuçları taşımaktadır. Bu varoluşun en önemli anahtarı ise, çocukta doğuştan var olan bir hazine niteliğindeki yaratıcı düşüncenin anlaşılmasını gerektirir. Bu cevapların özellikle zeminlerini ararken, -çok fazla kuramcı var üzerinde durulabilecek ama- belki sanatsal içerikleri çocuk gözüyle en iyi yansıttıkları için bir iki kuramcıya değinebiliriz. Önemli gelişim kuramcılarında Jerome Bruner, üç yaşından itibaren çocuğun hayal gücünü gittikçe daha fazla kullandığına dikkat çeker. Hayal gücünün etkin kullanımı çocuğun aktif ve sınırsız yaratıcılığıyla birleştiğinde, çocuk tarafından kendini ifade edebilmek amacıyla kullanı-

lan doğal bir yaşantıya dönüşür. Bu dönemde çocuk, dil gelişiminin kazanımlarıyla birlikte, dünyasını nesnel olarak temsil edebilme yeteneğini de kazanır. Çocuğa sunulan her türlü aktivite -boya kalem, çamur, kil, su, oyuncak vb.- çocuk tarafından zihninde var olan dünyanın dışarıya yansımaları için birer araç olarak kullanılır. Bruner'in söylediği gibi, çocuklar 3-8 yaş arasında hayal güçlerini kullanmaya başlıyorlar; ama bu demek değil ki 3 yaşından önce hayal gücü yok. Bir çocuk dünyaya geldiği andan itibaren şemalar biriktirmeye başlıyor. Biriktirdiği şemalar, onun ileride kullanabileceği zeminleri, arka planları oluşturuyor kendisinde. 3 yaşından itibaren hayal gücü, bu şemaları bir araya getirip düzenlemek üzere işlemeye başlıyor. Kendi dünyasını nesnel olarak temsil edebilme kapasitesini bu dönemde kazanmış durumda. Eğer nesnel dünyasını temsil edebiliyorsa, bu artık çizebilir demek. Kendini ifade edebilmek için dilin yanı sıra başka yollar deneyecek çocuklar. Hatta çok iyi biliyoruz ki bazı çocuklar bu ifade yolunu dilden daha fazla, daha rahat ve daha istekli kullanıyorlar. 8 yaştan itibaren çocukların dünyayı en üst düzeyde temsil edebildiklerini görüyoruz. Semboller oluşturuyorlar ve bunlar aracılığı ile düşüncelerini gerçekleştiriyorlar; tabii bu resim konusunda da onları etkileyen bir süreci içeriyor. Bilişsel gelişim bize çok önemli doneler sunuyor. Şöyle ki, çocuklar büyürken birtakım değişik aşamalardan geçiyorlar. Bu, zihinlerindeki bilişsel sürecin farklılaştığını gösteren bir şey. Mesela nesne devamlılığı gibi bir kavramı 6 aylık olduktan sonra yavaş yavaş kazanabiliyorlar ve ya sayı, sembolizasyon vs. kavramları belirli yaşlarda görüyorlar. Mesela bir çocuğun ilkokula 7 yaşında başlaması bir tesadüf değil, çünkü sıralama yeteneğini, büyükten küçüğe göre dizebilmeyi ancak 7 yaşında girdiği dönemde kazanabiliyor. Öncesinde ona verdiğimiz bir şeyi net olarak algılaması okul mantığı içerisinde mümkün olmuyor.

Bilişsel gelişim düzeyleri, çocuğun sanatsal gelişimine de paralel gider. Piaget -kendisini bilişsel gelişim açısından oldukça önemli kabul ediyoruz, tüm dünya literatüründe yer alan bir isim-, çocuğun etrafını inceleyen aktif bir araştırmacı olduğunu söylüyor ve kazandığı her türlü deneyimle bir şema oluşturduğunu söylüyor. Bebek ilk dünyaya geldiği zaman John Locke'un söylediği gibi boş bir levha aslında. Biz onun üzerine ne yazarsak ileride onu okuyoruz. Duyu organlarının topladığı tüm bilgiler beyinde birer şemaya dönüşüyor. Annesine, babasına, dış dünyaya, çevreye ait bir sürü şema biriktiriyor. Bazen bu şemalar bir-

biri ile ilişki halinde olabiliyor, gruplaşıyorlar, çoğalıyorlar. Ama sonuçta çocuk her yeni gördüğü şeyi değerlendirirken zihnindeki bu imgelelere, imajlara başvuruyor. Bunlar yoluyla dünyayı anlamlandırmaya çalışıyor. Bir çocuğun bir kâğıda çizdiği şey, zihninde yer alan şemaların dışarıya yansımadır. Aslınsa sanatsal bir kaygı değil bu anlamda. Çocuklar resimlerinde bu şemaları kullandıkları için, bu şemaları nasıl kodladılarsa öyle kullanıyorlar. Mesela çocuklar gözü limon şeklinde çizer. Göz, nereden bakarsanız bakın limon şeklindedir. Yandan çizilmiş bir portrede bile gözü aynı şekilde ifade eder. Gözün açısının değiştiğini düşünmek istemez. Çünkü onu bir şema olarak depolamıştır ve siz şekli nasıl sunarsanız sunun, onun üzerine o şemasıyla yerleştirme yolunu seçer. Resim yapmak Piaget'ye göre çocuklar için bir oyun. Ama biz biliyoruz ki oyun çocuğun gerçek dünyası. Çocukluk depresyonu çok sık rastladığımız bir şey değildir ama bir çocuğun depresyonda olup olmadığını oyunlarından anlarız. Eğer oyun oynamıyorsa depresyona girmiş olabilir diye düşünüyoruz. Bir çocuğun hayatındaki en önemli, en ciddi uğraşı oyunu. O yüzden resim çocuğun ortaya koyduğu duygusal ve düşünsel yaşamı ile ilgili bir oyun ve bu imgelerin yansıması. Bu noktada önemli olan belki de şudur: Hiçbir çocuk sanatsal kaygı ile çizmez. Sadece zihinlerindeki var olanı yansıtmak amacı ile çizerler ve yansıtırken de kendilerine özgü birtakım yollar kullanırlar.

Çocukların sadece zihinlerinde var olanı yansıttıklarını bildiğimiz için, onlara bir şey çizdirdikten sonra, mutlaka bu resimde ne var diye sorarız. Mesela, üzerinde alt alta duran iki daire resmi olan bir kâğıdı (bu bir yaratıcı düşünce egzersizi) önlerine koyuyoruz. Sadece bu iki şekli kullanarak bize herhangi bir şey çizebilir misin diye soruyoruz. Çok güzel cevaplar veriyorlar 0-6 yaş içerisinde. Bir dönem bir yuvada çalışırken 4 yaşlarında bir kız çocuğu bu iki şekilden mükemmel bir gitar çizdi bize. Ortasına tellerini oturttu. Şekle baktığınız zaman notaların akort yapılan düğmelerine kadar onun bir gitar olduğunu görüyorsunuz. Mükemmel bir yaratıcılıkla iki yuvarlağın içinde o gitarı görmeyi başardı. Biz gene de, tabii usulen, "Burada ne var?" diye sorduk. Net ve kısa bir şekilde "Bir gitar bu" dedi.

4 yaşında bir erkek çocuğu ise bu iki yuvarlağın etrafında bir sürü şekil -ne olduğunu anlamanız imkânsız- Kâğıdın her tarafı doldurdu: üçgenler, yuvarlaklar, eğri çizgiler, her taraftan taşmış bir takım lekeler... Resimlere baktığınız zaman görebileceğiniz hiç bir şey yok. Aslında şu

anki varoluş şeklimizle yaşımıza uygun kendi şemalarımıza başvurduğumuzda, o kâğıtta gördüğümüz, bir karmaşa. "Bu kâğıtta ne var?" diye sorduğumuzda, çocuk bize yaklaşık 20 dakika süren bir hikâye anlattı. O kâğıtta bir kardan adam var. Kardan adamın başı erimeye karar vermiş. Annesi eriyecek diye ona çok kızmış. oradan koşarak geliyormuş...

Zihnindeki yansıma bu yüzden bizim için çok önemli, çok kıymetli. Bu yüzden o kâğıtta ne var diye sorarız. Çünkü çocuklar sadece ve sadece zihinlerinde var olanı çizerler. Uzun süredir takibimizde olan bir çocuk; şu anda 11 yaşında ve bütün ideali yönetmen olmak.

Değerlendirme aşamasında şöyle söyleyebiliriz: Gitarı mükemmel şekilde çizen küçük kızımız şekilsel yaratıcıydı, diğeri sözel yaratıcıydı. Her ikisi de uygun zemin buldukları takdirde bu yaratıcılıklarını dış dünyaya yansıtma yollarını muhakkak ki bulacaklar. Burada Piaget' nin dönemleri gözüküyor. Bu dönemler içerisinde çocuğun bize anlatmaya çalıştığı zihinsel gelişimindeki farklılıkları görüyoruz. Mesela çocuk 0-2 yaş civarındaysa bu duyuşsal motor döneme denk geliyor. Bu dönemin sanatsal açıdan en büyük önemi, çocuğun zihnindeki şemaları yeni yeni oluşturmaya, oturtmaya başlaması. Motor kontrol fiziksel objeler yoluyla öğreniliyor. Bizim, 0-2 yaş içerisinde çocuğa bol uyarıcı sunulmasının önemli olduğunu ifade eden bir bakış açımız söz konusu; bu yaş grubunda da yapabileceğimiz çok şey var. En azından, mümkün olduğu kadar farklı objelere dokunması bile çok değişik ve çeşitli sayıda bağlantılar kurmasına sebep olacak. Eğer bir insanın zihninde bağlantı kurabileceği çok sayıda done varsa, bu, ileride onların arasında yeni bağlantılar kurarak yaratıcı düşüncesini kullanabileceği anlamına gelecek.

2-7 yaş, işlem öncesi dönemdir. Bu dönemde özellikle sözel becerileri gelişir. Sözel becerinin gelişmesi, aynı zamanda artık imgeler yoluyla düşünebileceği, sembollerini kullanabileceği anlamına gelir. Çünkü söz tamamen sembolik bir ifade. Gördüğümüz her türlü objeye karşı bir isim veririz. Sonra bunlarla ilgili zihnimizde kalıplar oluştururuz. Ardından bunların arsındaki bağlantıları kullanırız. Çocuk bu bağlantıları dış dünyaya aynı şekilde sembollerle yansıtarak da cevap vermeye başlar. Herhangi bir dış müdahale söz konusu değildir; özgürdürler. Bu yüzden, bu dönemde çizdiklerinin çok önemli olduklarını düşünüyoruz. Çünkü henüz kültürden veya diğeri dış etkenlerden çok fazla etkilenmezler.

7-12 yaş döneminde resim hâlâ çok önemlidir; ama bir önceki dö-

nemde kaygısızca çizdiği, rahat ifade edebildiği bir objeyi bu dönemde ayrıntılarıyla göstermeye çalışır. Mesela 2-7 yaş döneminde bir çocuk, kâğıdın üzerine upuzun bir çizgi çizip size getirir. "Ne kadar güzel bir ok yaptım, görüyor musun!" der veya "Ne kadar güzel bir tüfek çizdim, farkında mısın!" O çizgi onun için her şey olabilir. Sadece tek bir çizgi, bir kılıcı, bir tüfeği, bir atı vs. her şeyi sembolize edebilir. Ama 7-12 yaş dönemindeki bir çocuğa, öğretmeni "Bana güzel bir ok çiz" dese uzun süre uğraşır, ayrıntılandırır. Öğretmen "Çok güzel olmuş, benzettin işte!" dediğinde itiraz edebilir: "Hayır işte, benzemiyor!" Yani dış dünyada kabul edilme ihtiyacını yavaş yavaş göstermeye başlar. Gördüğünü olduğu gibi yansıtmaya çalışır. Hangisi daha kıymetli diye soracak olursanız, aslında biraz kültürden etkilenme veya bizim ister istemez zihnini şekillendirdiğimiz söz konusu. Genellikle çok etkilendiğimiz, bakmaktan çok zevk aldığımız eserlerin, kişilerin bu hiç bozulmamış iç dünyalarının yansımaları olduğunu düşünüyoruz. Mesela hiç kimse Picasso'nun çizdiği deve için, devenin birebir gerçek şekli diyemez. Ama bir insanın içsel dünyasının bu kadar güzel yansıtılmasını da hepimiz saygıyla karşılayabiliyoruz.

12-15 yaş, soyut işlemler dönemidir. Çocuk tamamen bizim gibi düşünmeye başlamıştır artık. Dış dünyaya ait her türlü gerçekliği bir yetişkin gibi algılayabilmesi için en az 15 yaşına gelmesi gerekir. Çok çarpıcı olduğu için genellikle ölüm örneğini veriyoruz. Bir çocuğun, şu anda hepimizin hemfikir olduğu ölüm kavramını anlayabilmesi için 15 yaşına gelmesi gerekir. Bu, çocuğun dış dünyaya ait her türlü gerçekliği bizim gibi algılamadığını, bir yetişkin gibi görebilmesi için soyut işlemler dönemini de geçmesi gerektiğini bize gösteriyor. Çocuk neden resim çizer diye sormamız gerektiğini düşünüyorum bu noktada. Dış dünyayı kavrama çabası ile çizebilir. Ya da -nesneleri gördüğü gibi değil, bildiği gibi çizdiğini düşünürsek- kendine has şemaları kâğıt üzerine yansıtmaktan zevk aldığı için çizebilir. Bu şemalar kendine özgü olduğu için, çizdiği şeyleri mümkün olduğu kadar bize yansıtmak için çizer.

Belki bunu şöyle de anlatabiliriz. Küçükken size çok büyük gelmiş bir mekân, mesela anneanninizin-babaanninizin evi, büyüdüğünüzde gerçek ölçülerine ulaşır. Çünkü sizin için orada olmak, o mekânı öyle algılamak daha önemlidir. Ama bilişsel ve zihinsel gelişiminiz tamamlandıkça şemalar tam olarak yerine oturur. Ya da çocuklar resimlerinde akıllarındaki şemaları kullanırlar. Mesela, göz her zaman karşıdan

gördüğü gibi limon şeklindedir, dedik. Ya da gökyüzüne baktığı zaman, aklında mavi bir imge olduğu için bulutu mavi çizer. Bulutun mavi olup olmadığı hepimiz için tartışılabilir bir şeyken, bir çocuk için gördüğü tek renk olan mavidir ve resimlerde o şekilde yer alacaktır. Altıncı sınıfta çocuklar edindikleri imgelerle resimler yaparlar. Özellikle sekizinci sınıfa doğru, resimlerinin oldukça farklılaştığını görürüz. O döneme kadar tipik olarak, mesela bir ev veya okul resmi çizerken şeffaf resim dediğimiz bir özelliği bize yansıtırlar. Duvarların içinden içeriyi direkt gösterirler. Bir aile resmi çizdiklerinde ev vardır ama siz içeriyi de görüyorsunuzdur. Sekizinci sınıfta artık yavaş yavaş bundan vazgeçmeye başlarlar. Bir ev çizdiyse evin içini bize göstermez, ev olduğu gibi duruyordur. İnsanları bir kalıptan çıkmış gibi değil de, birbirlerinden farklı özellikleriyle çizmeye başlarlar. Ergenlik dönemine geçtiği devrede dış dünyayı algılayışı da tamamen değiştiği için realist yansımalarını çok daha fazla ve net olarak görmeye başlarız.

Bazen de çocuklar iç dünyalarını bize yansıtmak için çizerler. Özellikle psikoloji dünyasında biz bunları projektif testler olarak da kullanıyoruz. "Bana bir aile çiz" gibi özel komutlarla yaptırdığımız resimlerde çocukların içinde bulunduğu sorunları, sıkıntıyı bize yansıttıklarını görebiliyoruz. Veya geçirdikleri travmalar neticesinde konuşarak anlatamadıkları pek çok şeyi rahatlıkla çizerek bize ifade edebiliyorlar. Bu, özel bir eğitim sonucunda yorumlayabildiğimiz bir projektif teknik ama çocuklar bize resim yoluyla iç dünyalarını rahatlıkla sunabilme imkânını kazanmış oluyorlar ve bunu ifade edebiliyorlar.

Zihinsel gelişimde olduğu gibi çizme gelişiminde de bu evreler söz konusu. Birinci evre, 1-4 yaş arası gördüğümüz karalama evresi mesela. Dünyanın neresine giderseniz gidin, hangi kültür olursa olsun çocuklar aynı gelişim evrelerinden geçiyorlar. Kalemli eline verdiğiniz zaman önce karalamaya başlıyorlar. Özellikle içe veya dışa dönük spiraller -ki mandala diyoruz biz bunlara-, yuvarlak karalamalar görüyoruz. Ardından şema öncesi dönem 4-7 yaş arasında yine dünyanın bütün kültürlerinde evrensel bir çizim görüyoruz: bir kafa, kafadan çıkan kol ve bacaklar. Henüz bir boynu yok, boyun çizilmesi için ilkökula kadar beklememiz gerekiyor. Bu kafadan çıkan kol ve bacaklar 5 yaşlarında tipik olarak hemen hepsinde gördüğümüz karalamalar. İnsan çiz dediğimiz zaman bize genellikle bunu çiziyorlar. Yavaş yavaş 7 yaşın sonlarına doğru yer çizgilerini görmeye başlıyoruz; bir zemine oturtma ih-

tiyacı. Bu da bilişsel gelişimleriyle doğrudan alakalı. Şematik dönem 7-9 yaş arasında artık daha belirgin ayrıntılara rastlıyoruz. İlk bakışta resmin ne olduğunu bu yaşlarda daha rahat anlayabiliyoruz. Resimler daha gerçekçi ve mekânsal ilişkilere daha fazla dikkat edilebiliyor. Gerçekçilik dönemi dediğimiz 9-12 yaş civarındaysa ayrıntılı çizimler ve gerçekçi yaklaşımları görüyoruz. Kızlar ve erkekler arasında özellikle konu seçimi açısından farklılıklar görüyoruz. Kızlar daha çok bebek resimleri vs. çiziyorlar. Erkeklerde son zamanlarda Spider-Man en çok gördüğümüz şeylerden bir tanesi, veya X-Man'ler. 12-14 yaş arası doğalcılık dönemi. Artık daha fazla perspektife ve orantıya rastlamamız mümkün. Resimlerde renklerin daha iyi kullanıldığını ve daha iyi renk seçildiğini de görebiliyoruz.

Bütün bu noktalar açısından değerlendirdiğimiz zaman, yaratıcılık bu işin neresinde yer alıyor? Özellikle şunu kabul ediyoruz: Yapılan araştırmalar bize gösteriyor ki yaratıcılık doğuştan hepimizde var olan bir süreç. Mesela zekâ belirli bir potansiyel olarak var ve biz onu çok fazla değiştiremiyoruz. Ama yaratıcılık hepimizde var olan ciddi bir potansiyel ve biz yaptığımız eğitimlerle sonuna kadar yaratıcılığı açabiliyor ve geliştirebiliyoruz; bir sınırı yok. Yani şu anda hepimiz birer potansiyel yaratıcı bireysiniz. Yaratıcılığınızı ne kadar kullandığınızı bilmiyoruz ama her birinizde söz konusu. Çocuklarımız da aynı şekilde yaratıcı düşünceye sahip olarak doğuyorlar. Bazılarımız zaman içinde yaratıcılığımızı kaybediyoruz. Yaşadığımız çeşitli yaşantılar, yaratıcı düşüncemizi yitirmemize sebep oluyor. Yine bu araştırmalara göre, yaratıcı potansiyelini kullanabilen bireylerin depresyon seviyeleri daha düşük, problem çözme becerileri daha yüksek ve hayat başarıları normal popülasyonun üstünde. Çünkü yaratıcılığa açık bireylerin sağ beyin fonksiyonları açık demektir; bu da onlara diğerlerini otomatik olarak getirir. Sağ beyin fonksiyonlarının herhangi birini kışkırttığımız zaman, mesela problem çözme de sağ beyine ait, hızla diğerleri de açılıyor.

Sağ beyin-sol beyin meselesi nedir diye soracak olursanız, hepimizin beyni iki yarımküreden oluşuyor ve bu her iki yarı kürenin diğerine göre baskın olduğu bir alan söz konusu. Mesela sağ beyin içerisinde duygular, iletişim, yaratıcılık, çok boyutlu düşünme, paylaşım, düşler, sezgiler, içgüdüler gibi konular mevcutken, sol beyin aktivitelerimiz matematiği, dili, mantığı, analizi, disiplini, gerçekçiliği içeriyor. Hepimizde sağ veya sol beyinden bir yarımküre daha aktif. İkisini de kulla-

nıyoruz ama biri daha aktif. Hangisini daha aktif kullandığımız genellikle geçirdiğimiz yaşantılara bağlı. Anne-babamızın sağ beyinli mi sol beyinli mi olduğuna, okul ortamının bize sağ beyin mi sol beyin mi kullanma imkânı sunduğuna bağlı. Dikkat dersiniz sağ beyin içerisinde hayal gücü, renk, ahenk, müzik, el becerileri vs. var. Sol beyin içerisinde ise matematik, dil, mantık gibi beceriler var. Okul ortamı, kestirebileceğiniz gibi sol beyin üzerine kurulu. Bu yüzden çocuklarımızın yaratıcılıklarını kaybetmelerinin en büyük sebeplerinden biri, yedi yaş gibi, zihinlerin pırıl pırıl açık olduğu bir dönemde sadece sol beyne önem veren bir eğitim sisteminin içine girmiş olmaları. Sağ beyin fonksiyonları, okul ortamı içerisinde çok önem verilen, gerekli görülen fonksiyonları maalesef içermiyor. Hiç bir eğitim programında içgüdüden, sezgiden bahsedildiğini duydunuz mu? Ama biz diyoruz ki elimizdeki bütün doneler, Türkiye’de benim de bizzat içinde bulunduğum kültürlerarası araştırmalarla desteklenmiştir ki yaratıcı düşüncesi açık, sağ beyin aktif bireyler ruh sağlığı açısından çok daha ileride ve öndeler. Daha rahat ve mutlu yaşıyorlar. Yaratıcı bireyin içinde bulunduğu bu avantajları sağlayan şey de *diverjant* düşünce dediğimiz yetenek. Diverjant düşünce aslında sanatsal yaratıcılığın da temeli. *Koverjant* düşünmek bir sorunun tek bir doğru yanıtı olduğuna inanmak demek; tıpkı okul ortamında sunulduğu gibi. ÖSS sınavına endeksli büyüyen bir nesil, “Aşağıdakilerden hangisi doğrudur” a hapsolarak büyüyor aslında. Diverjant düşünce bir sorunun bir tek doğru yanıtı olduğuna inanmamak demek. Beyin eğer sorunun tek bir doğru yanıtı olduğuna inanmıyorsa şöyle düşünür: “Bir problemim var, evet.” Koverjant düşünce şöyle diyecek: “Bu problemin çözülmesi için şu şartın yerine gelmesi gerek” Ama hayat hiçbir zaman size o şartı sunmaz. Eğer diverjant düşünüyorsanız probleminizi daha rahat çözersiniz. Böyle çözülmüyorsa, şimdi bunu devreye sokarım, demeyi biliyorsunuzdur. Diverjant düşünen insanlar herkesin gittiği yoldan gitmezler, yaptığını yapmazlar, sonuç olarak kendilerine yeni yollar buldukları için yaratabilirler. Bu hem sanatsal hem bilimsel yaratıcılığı içerir. Mesela Gauss öğrenciyken, ders sırasında öğretmen diyor ki: “Birden yüze kadar alt alta yazın ve toplayın.” Bunun yaklaşık 20 dakika sürmesi gerekirken Gauss hemen parmağını kaldırıp sonucu söylüyor. Herkes alt alta yazarken o kendi yöntemini bulup geliştirdiği için, herkesten daha çabuk çözüyor problemi. Veya şöyle de düşünebiliriz: Diverjant düşüncenin her zaman için hem sanat-

sal hem de bilimsel yaratıcılığı geliştirdiğini söylüyoruz. Mesela sanatsal açıdan şu örneği verebiliriz: Sadece gördüğünü çizen ressam çok iyi bir resim yansıtabilir bize; ama gördüğünün ötesine çıkabiliyorsa, sanata da yeni bir bakış açısı, bir ilerleme kazandırabilir Picasso gibi, çok bariz bir örnek olduğu için tekrar Picasso'yu veriyorum, ya da içinde bulunduğu devri bile şekillendirip değiştirebilir. Mesela 18. yüzyıl sonlarında Jules Verne bir roman yazıyor: *Aya Seyahat*. O tarihte aya gitmek bir hayal, ama biz biliyoruz ki bu romandan sonra bilimsel çalışmalar hızlanıyor, ta ki 1969 yılında aya seyahat mümkün olana kadar. Demek ki gerçekliği değiştiren tek şey zaman. Şu anda ayda bir otel projesi tartışmalarına başlanmış bile... Belki çocuklarımız balayını ayda geçirmeyi tercih edecekler. Bunu 18. yüzyılda söyleselerdi, bu onlar için belki de engizisyonda yargılanmaya sebep olurdu. Ama diverjant düşüncesi olan insanlar, eğer bu düşünceye saplanıp kalsalardı biz ayda balayından söz edemeyecektik. Sanatsal veya bilimsel yaratıcılık, diverjant düşünme noktasında o yüzden bu derece önemli. Biz bazen bir haftalık, bazen bir aylık, bazen sekiz haftalık yaratıcılık eğitimleri veriyoruz ihtiyaca ve talebe göre. Her programın başında öncelikle kural belirliyoruz. Diyoruz ki: "Eğer yaratıcı düşüncenizi açmak, daha yaratıcı bireyler olmak istiyorsanız bu eğitimden önce şu kuralları kabul etmek zorundasınız" ve altına imza attırıyoruz. Kurallarımız arasında, "Rahat ol, istediğin gibi düşün, aklından geçenleri söyle, kendine güven" cümlelerinin yanı sıra, "Lütfen mantıksız ol ve mümkün olduğu kadar çılgın ve saçma düşün" cümleleri var. Bunun da bir tek sebebi var: çocuklar 0-6 yaş içerisinde yaratıcılıklarının yüzde 70'ini kullanır. Biraz önce söylediğim sebepten, yani sadece sol beynin kıymetli olduğunu empoze etmemiz yüzünden 7 yaşından sonra bu oran yüzde 10'a iner. 40 yaşındaki bir birey doğal olarak sahip olduğu yaratıcılığın sadece yüzde 3'ünü kullanır. Çocuklar, neden yaratıcılıklarının yüzde 70'ini kullanabiliyorlar? Çünkü mantıksızlar, çılgın ve saçma düşünebiliyorlar.

Çılgın ve saçma düşünmek neden çok önemli? Yine çok kısa bir örnek vermek istiyorum. Bir tarihte Japonya'da belediyeye ait bir beyin fırtınası ekibi çalışıyor (beyin fırtınası yaratıcılığın en gelişmiş tekniklerinden biri). 20 sene önce "Öyle bir şey tasarlayalım ki depreme dayanıklı bir ev modeli olsun, bu ülke çok fazla deprem görüyor" diyorlar ve beyin fırtınası (içinde mühendisler, mimarlar, başka alanlardan insanlar da var) yapıyorlar. Grup çalışması sonucunda ortaya çıkan şey şu:

Öyle bir ev olmalı ki böyle tekerlekleri olmalı, rezonans başladığı zaman o tekerleklerin üzerinde sallanabilirse açısını rahatlatır, bu yüzden ev sağlam olabilir. Bir de demir bir şeyin içine otursa vs. Son derece çılgın ve saçma olan bu düşünce, günümüzde bildiğimiz depreme karşı koruyucu en iyi bina yapısı.

Aynı şey yaratıcılık için de geçerli ama bizde maalesef yaratıcılığı engelleyen düşünce biçimleri var. Mesela "Bilgiyi vaktinden önce kullanma" cümlesi veya çok daha önemlisi hatalardan korkmak. Çocuklarımızı böyle büyütüyoruz: "Sakın hata yapma!", "Her zaman çok başarılı olmak zorundasın." Bunlar insanların depresyon geçirmesindeki en büyük sebepler. Hep hata yapmaması gerektiğine inanması. Herkes kadar başarılı, herkes kadar iyi, güzel, zayıf... Şimdi yeni popüler kültür ürünü kavramlar var: Herkes zayıf ve fit olmalı, kimsenin gözünün altında kırışıklık olmamalı vs. Buna bir sürü paralar dökülüyor. Bunlar insanları depresyona sürükleyen ve sol beyni aktif kılıp sağ beyni engelleyen düşünce biçimleri. Mesela mizahın önemini görememek. Bu, öğretmenler için özellikle önemli. Yaratıcı çocuklar maalesef sınıf ortamı içinde öğretmenin çok da sevdiği bir çocuk tipi değil. Yerinde durmuyor, çok meraklı, sürekli sorular soruyor, -bu yeteneği hâlâ ölmediyse- yaratıcılığı ve espri yapmayı çok seviyorlar; bir özelliği bu.

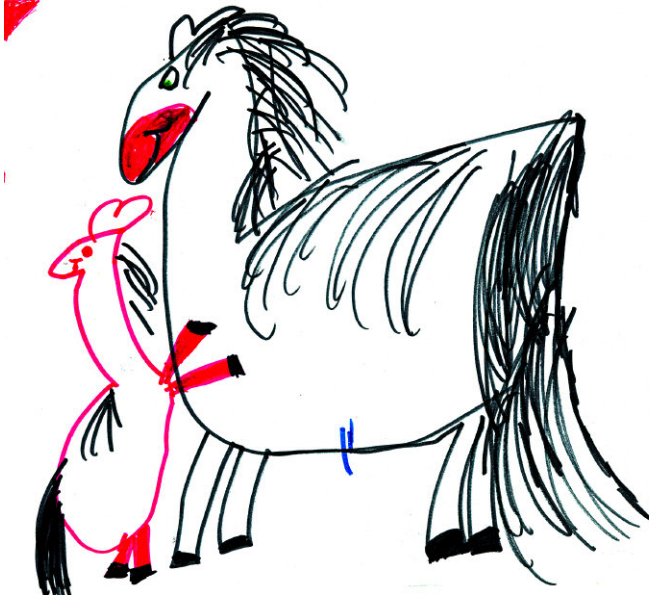
Hep mantıklı olmaya, daima kurallara uymak gerektiğine inanmak bilimsel gelişimi, yeniliği getirmiyor. Bakın, okul ortamına ne kadar zıt şeyler! Kendi başına yapmaya çalışmak... Bu bizim ülkemiz için çok kötü bir durum. Doktora tezimi yaparken sürekli yurtdışından makale ve kaynak bulmak zorundaydım ve inanın, tek isimli bir kaynağa hiç rastlamadım. Hep üç-dört isimli grup çalışmalarıydı. Bizim ülkemizde ise durum tam tersine; kimse ortak çalışmıyor üniversitelerde, herkes tek başına bir şeyler yapmaya çalışıyor. Oysa yaratıcı düşüncede birbirinden görmek, esinlenmek söz konusudur. Biz, yuvalarda çocuklar sanatsal faaliyetleri yaparken mümkün olduğu kadar bir arada olsunlar, birbirlerinin yaptıklarını görsünler istiyoruz. Bu, esinlenmelerine ve yeni şemalar oluşturmalarına sebep oluyor çünkü. Biz buna ilham diyoruz, birbirinden kopyalamak veya çalmak demiyoruz. Gördüğü şeyi değerlendirip daha iyisini, daha yenisini yapabilir çünkü bir çocuk. Ve yalnız tek bir doğru olduğuna inanmak, beraberinde sanatsal düşünceyi de, sanat eğitimi de bastırabiliyor. "Bu bir işe yaramaz", "Biz böyle bir şeyi hiç denemedik", "Henüz böyle bir şeye hazır değiliz", "Başkalı ne düşünür?", "Bunun al-

tından kalkamayız”. “Resim çizmekle oyalanacağına biraz matematik çalış!” , “Gitar dersi mi! Büyüyünce çalgıcı mı olacaksın!” gibi anne babaların veya öğretmenlerin de söyleyebildiği tipik cümleler, çocukların sağ beynin önemli olmadığına karar vermelerine neden oluyor yavaş yavaş. 40 yaş civarında da yüzde 3’ünü kullanabilen bireyler oluyorlar.

Evlilik doyumu üzerine yapılan araştırmalar, evliliklerinden en fazla zevk alan çiftlerden en az birinin yaratıcılık yeteneğinin hâlâ açık olduğunu bize gösteriyor. Bunu problem çözmenin ne kadar önemli olduğunu anlatabilmek için söyledim tekrar. Belki son olarak şunu söyleyebiliriz: Sanatsal yaratıcılıkta hazırlık evresi çocuklukla başlayan bir süreç. Sanatçı kişi, hayatı boyunca yaşadığı, gördüğü veya duyduklarıyla ileride yaratacaklarına hazırlanıyor. O yüzden çocuğun hem sağ hem sol beyin aktivitelerine önem verilmesi gerekiyor. Tabii ki sol beyni bir kenara atacak değiliz; çünkü ona da çok ihtiyaç duyuyoruz. Muhakkak ki bol uyarıcı ile büyütebileceğimiz, ne kadar imge ve imaj sunabilirsek o kadar çok şema oluşturacak ve bütün bunları ileride kullanabilecek çocuklar yaratabilmek için... Anneler genellikle çocuklarına şunu söyler: “Tabii ki şiirle, müzikle, felsefe ile ilgilenmeni istiyoruz. Bu bizim de çok isteyeceğimiz bir şey, ama şimdi biraz derslerine çalış, emekli olduğun zaman da onlarla uğraşsın.” Ama gördüğümüz gibi 40 yaş civarında zaten oldukça depresyonu artmış ve yüzde 3 oranında problem çözebilen bir insan söz konusu olacak.

Ali Pulcu: Nilgün Hanım’a sunumu için teşekkür ediyorum.

Zülat Bulut, 6 yaş

Ayşenur Sağlam-Hayvanlar Alemi, 10 yaş

SORU-CEVAP

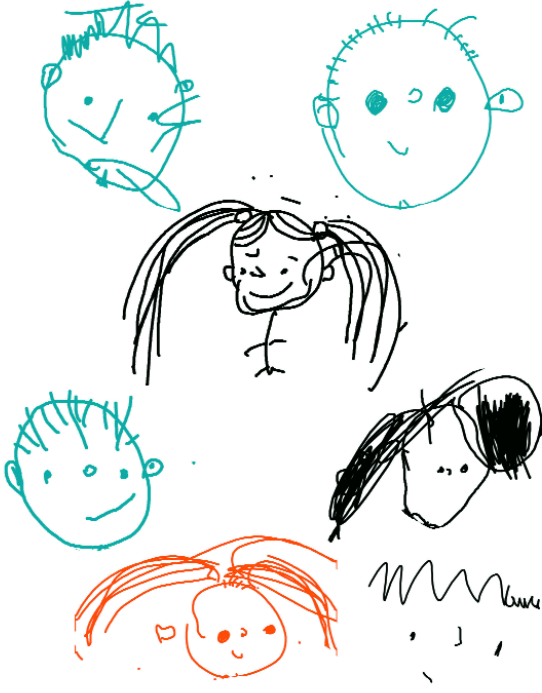
Soru-cevap kısmına geldik. İlk soru Osman Bey'e. "Çizgi film ya da çizgi dizi yapmayı hiç düşündünüz mü? Bu konuda Türkiye'de bir boşluk olduğunu düşünüyor musunuz? Cevaplarsanız makbule geçer."

Osman Turhan: Türkiye'de bu konuda büyük bir boşluk olduğu doğru. Çocuklar hâlâ yabancı kaynaklı çizgi animasyonları seviyorlar. Çok da haklılar çünkü hakikaten teknik olarak, konu olarak çok çok iyi ürünler çıkıyor. Ama bilinçaltında neler empoze ediliyor? Buna dikkat etmek gerekir. Türkiye'de bu konuda yeni yeni ürünler var ama yeterli değil. 15 yıl önce bu konular gündeme gelseydi, sinemanın, çizgi filmin, resmin öneme vurgu yapılsaydı belki şu anda güzel çizgi filmler görebilirdik, çocuklar bu noktada yönlendirilmiş olurdu. Ben çizgi film yapmayı düşünüyor muyum dersiniz, bu apayrı bir alan. Bunun için bir proje oluşturup bir ekiple beraber çalışmalı. Benim şu an bir projem yok o noktada. Umarım iyi çizgi filmler görürüz. Bu vb. program ve etkinliklerden sonra aileler çocuklarını çizgi film, sinema, grafik tasarım sektörlerine yönlendirirse belki önümüzdeki dönemlerde nitelikli ürünler görebiliriz.

Ali Pulcu: "Çocuğun yaratıcılığını boyama kitabı etkiler mi?" sorusu var size, Fatih Bey.

Fatih Erdoğan: Öyle bir görüş vardı bir ara. Boyama kitabı sınırları belli çizgiler olduğu için öyle alıştıır vs. diye. Ben buna çok katılmıyorum. Mesela futbol kuralları var ama çocuklar mahallede kuralsız bir şekilde top oynayabilir veya kendi mahalle kurallarını koyabilirler. Hele -Nilgün Hanım anlattı- motor gelişim döneminde, ellerini kullanma ve o küçük kaslarını geliştirme aşamasında son derece yararlı, heveslendirici.

Bir sıkıntı oluyor bazen, aynı resmi karşılıklı sayfalara koyuyorlar. Biri matbaa boyası ile renklenmiş, müthiş bir sarı, müthiş bir kırmızı... Çocuk elindeki kalitesiz kuru boya ile aynı rengi elde etmek için çırpınıyor. Belki örnek vermeden yapmak veya yetişkinin kılavuzluğunda "O matbaa boyası, kalemde bu kadarı çıkıyor, bakma sen ona böyle yap"

Feriha Berra Turhan-Kuzenler, 4 yaş

Ayşe Gülrü Pulcu, 4,5 yaş

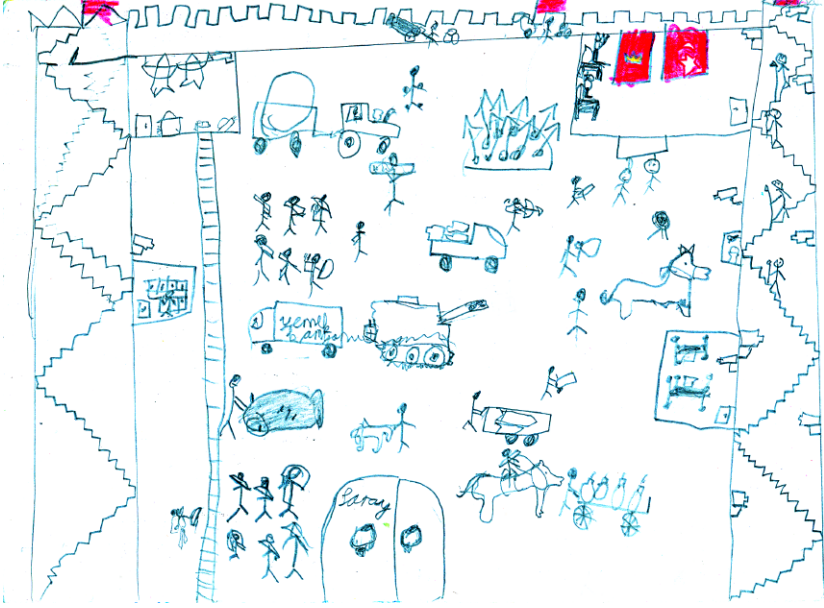
denilebilir. Zaten bu tür etkinliklerin hiçbiri anne babanın yardımı, etkisi, desteği, kılavuzluğu olmadan olmaz. Bu yüzden böyle katı kurallar, yok o boyama kitabı zararlı, yok bu çizgi roman zararlı, yok televizyon zararlı vb. hiç bana göre değil.

Ali Pulcu: İsim belirtilmemiş bir soru var. Hem Emel Hanım'a, hem de Nilgün Hanım'a sorayım: "Çocukların çizimlerinde kullandıkları renkler, hangi duyguların dışavurumudur?"

Emel Kehri: Sevdikleri renkleri kullanıyorlar aslında. Yani, benim gözlemime göre, çok siyah kullandıkları zaman, bu çocukların içinin kararımış olduğu anlamına gelmiyor. Gerçekten çok iyi gözlem yaptıkları için nesnelerin rengine göre boyuyorlar diye düşünüyorum. Nilgün Hanım'ın söylediği gibi bulutlar mavi olabiliyor. Genellikle bunu yapıyorlar zaten. Eğer bir çocuk yol resmi yapıyorsa siyah yapıyor yolu, çünkü öyle. Siyahın üstünde renkler üstelik çok da canlı görünüyor. Rengârenk arabalar boyayabilir, yolun çizgilerini beyaz çizer, çok güzel ortaya çıkar. Renk bilgisi aldıktan sonra biraz daha bilinçli kullanıyorlar ama yine de iç karartıcı bir manzara yapmak istiyorlarsa koyu renkleri tercih ediyorlar.

Ali Pulcu: İkinci soruyu Nilgün Hanım'a sorayım: "Yapılan çizimlerdeki çoğu nesnenin gülen insan ifadesi ile canlandırılması hangi duygusal tepkidir?"

GENÇ ÇİZERLER SERGISİNDEN...

Yusuf Cebeci, 6 yaş

Kerem Kafalı, Yarış, 6 yaş

Nilgün Canel: Bir çocuk resmini değerlendirirken, eğer bunu çocuğun psikolojisine ait bir yansıma olarak sorduysanız ki tahmin ediyorum öyle, biz bunu genel kurallar çerçevesinde yanıtlamak yerine önce o çocukla ilgili gerekli bilgileri toplarız aileden veya çocuktan. Ardından bunu resmi desteklemek için kullanırız. Yani gülen bir surat çok genel bir ifade ile şu anlama gelir demek yerine, o çocuğu tanımak ve onu tanıdıktan sonra değerlendirme yapmak daha doğru olur demem gerekiyor. Ama genel olarak söyleyebileceğim, çocuklar mutluluklarını da üzüntülerini de kâğıdın üzerine yansıtabiliyorlar. Eğer bir çocuğun sürekli çizdiği resimlerde, zaten hep aynı tipi çizerler, her zamankinden farklı bir şey söz konusuysa onu dikkate almamız lazım. Yani her zamankinden farklı olarak ağız aşağı doğru çizildiyse, ağız hiç yoksa veya değiştirildiyse o zaman o önemli bir ipucu olabilir.

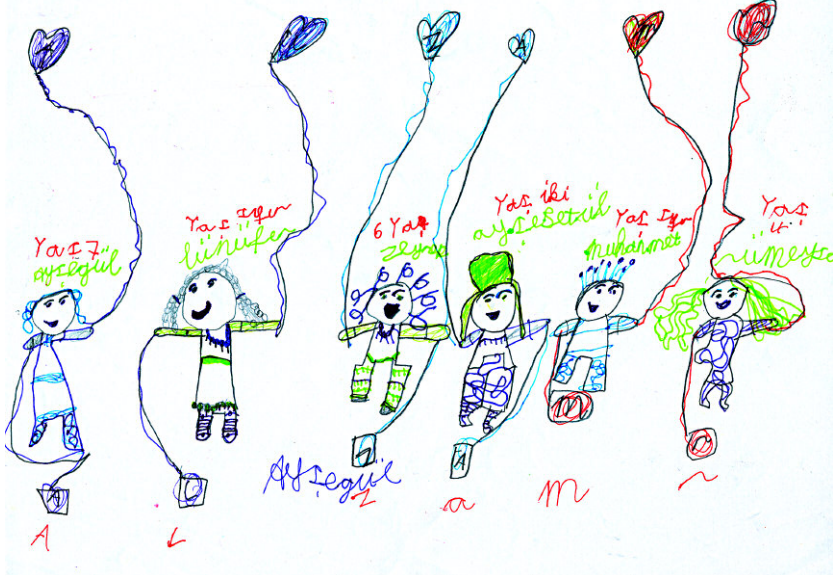
Ali Pulcu: Fatih Bey size tekrar bir soru var: “Kitapları boş zamanlarda okumaktan kurtarmak konusunda velilere önerileriniz var mı? Ne zaman boş zaman değerlendirme nesnesi olmaktan çıkacaklar?”

Fatih Erdoğan: Çıkmasın... Aslında kitaplar bir yandan boş zaman değerlendirme nesnesidir de. Fakat burada kolektif bir çaba gerekiyor. Millî eğitim sisteminden tutun, bireysel olarak kendi hayatlarımızdaki küçük seçimlerimize kadar uzanan evrim içinde kolektif bir çaba bu; yazarlara da çok iş düşüyor. Bir çocuk eğer pişirdiğiniz bir yemeği çok lezzetli bulduysa ikinci tabağı isteyecektir, bu kaçınılmaz bir şey. Biz yazarlar eğer lezzetli yemekler pişirmeye, lezzetli kitaplar yapmaya doğru gidersek ve yemeklerimiz gerçekten lezzetli olursa ya da kitaplarımız zevkli, eğlenceli, komik ya da okuması zevkli olursa siz istemese-niz de çocuklar köşe bucak o kitapları okuyacaktır.

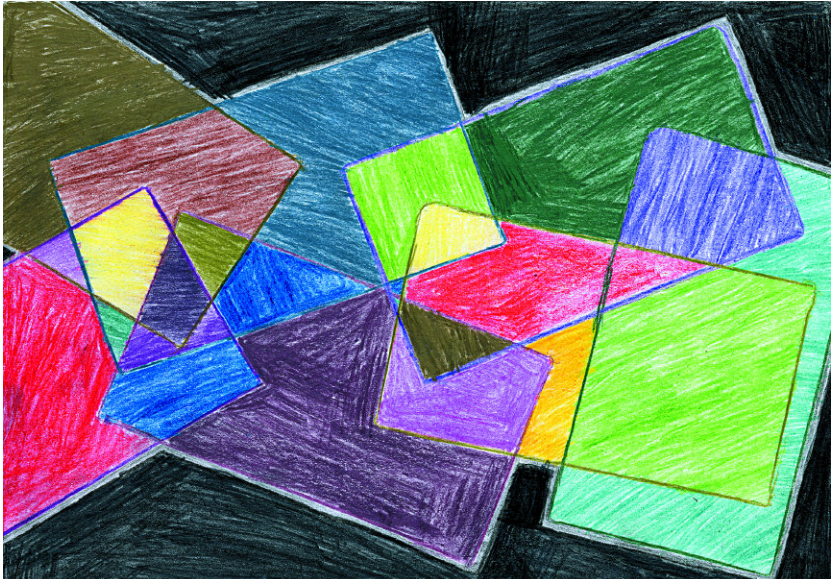
Yazarların önce çocukları tanıyıp, onların hangi yemeği lezzetli bulduğunu anlayıp ona göre ürün vermeleri lazım. Bunun dışında anne babaların, öğretmenlerin kitapları biraz okuyarak ve inceleyerek çocuklara sunması lazım. Bütün bunlar çocukların kitaplarını büyükler seçsin anlamına gelmiyor. Biraz çocukların seçimlerine de izin vermek, saygı duymak gerekiyor. Çünkü bir dönem, biz o anda tam da onun okuduğu şeyden haz almayabiliriz. Zamanında okuduğumuz *Tommiks*’ler, *Teksas*’lar, *Tenten*’ler bizim uzun vadede hedeflediğimiz okur profiline uygun olmasa da o okur profilini oluşturan kilometre taşlarından bazılarıdır. Oralar-

GENÇ ÇİZERLER SERGİSİNDEN...

Ayşegül Serra Tuğsuz, 6.5 yaş

Zeynep Demirci-Dikdörtgenler Döngüsü, 10 yaş

dan dolaşarak gelir geçersiniz. Dolayısıyla az önce de söylemeye çalıştım, çocuğun kitabına bakıp bunun neresinde, hangi vitamin var diye bakmaktansa, rahat olup onu yerken zevk alması ile ilgilenmek daha doğru... Biraz ferahlık, biraz özgürlük duygusu. Biraz kendimizin kitaplarla doğru dürüst bir ilişki kurması. Öğretmenlerin, belki okumadan kendi çocukluklarından sırf ismini bildiği kitapları önermek yerine biraz bugünkü yayınları, yazarları, kitapları incelemesi, okuması, programlarına, Türkçe derslerine o kitaplardan küçük pasajlar okuyarak başlaması. Oradan aldığı bir küçük espriyi, olayı paylaşması... Gördüğünüz gibi virgül koyarak devam edebileceğim birçok şey var. Zaten bu yüzden bu kolektif bir çaba dedim, tek başına birinin çözebileceği bir şey değil.

Ali Pulcu: Osman Bey'e uzun bir soru var. Ben, soruyu soran katılımcıdan da özür dileyerek biraz kısaltarak sorayım: "Çocuk mizahı nasıl olur? Okulumda resim kulüpleri var. Bunların çerçeve ve program halinde sunulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?"

Osman Turhan: Çocuk mizahı için özel bir çabaya gerek var mı? Çünkü çocuklar zaten tüm içtenlikleri ile mizah yaparlar, espri yaparlar. O doğallığın sonucu olarak çok keyifle bu işi başarabilirler. Ama ben bunu "böyle bir yayın olabilir mi" diye alıyorum. Daha önce *Arkadaşım* isimli bir dergi çıkardık gazete bünyesinde. Bu konuda çocuklarla çok paylaşımlarımız oldu. Gazete bünyesinde biraz daha zor, yani siyaset çok fazla işgal etmiş durumda gazeteleri. Okuldaki resimlerin çerçeveleriyle sunulması çok değer katar, yani çocukların yaptığı resimlerin çerçevelenip panolara, duvarlara asılması onları çok mutlu eder, daha heyecanla resim yapmalarına vesile olur. Ben kendi kızımdan biliyorum. Mutlaka çizdiği resmi heyecanla getirip "Baba bak! Ne güzel resim çizdim!" deyip masama bırakır. Hatta ben yokken çizdiği resimleri masama koyup sıraladığını, benim görmemi istediğini anlıyorum. Oturup onunla yorum yapıyoruz, onun güzel taraflarını konuşuyoruz. Motive oluyor, yeniden resim yapmaya gidiyor. Çocukların yaptıkları resimleri sergilemek, çerçevelemek çok önemlidir hatta aşağıdaki sergide de kızımın yaptığı birkaç tane resim var. Hatta benim portremini çizmişti, 3 yaşında. Belki bulabilirsiniz biraz dikkatle bakarsanız.

Ali Pulcu: Emel Hanım'a sormuşlar: "Çalışmalarınızı ve yöntemlerinizi kitap haline getirmeyi düşünüyor musunuz?"

GENÇ ÇİZERLER SERGİSİNDEN...

Hümeyra Kanbur, 11 yaş

"Ben bu resimde temiz bir dünyayla kirlenmiş bir dünyayı karşılaştırmak istedim."

Zeynep Cebeci, 6 yaş

Emel Kehri: Evet, bir tanesi yapıldı zaten, resim, müzik ve yaratıcı drama ortak temalı bir çalışma vardı. Klasik müzikten yola çıkarak yaptığımız bir çalışmaydı. *Hayvanlar Karnavalı* isimli bir klasik müzik eserini seçtik. Dünyada çocuklar için yapılmış birkaç müzik eserinden biriydi. Bestenin içinde çok güzel bölümler var ve her bölüm bir hayvanla temsil ediliyor. Her hayvan da bir müzik aletini temsil ediyor. Biz bu proje için bir de hikâye yazmıştık. O hikâyenin etrafında geçiyor olay. Hem müzik hem resim hem de yaratıcı drama alanında bir çalışma oldu.

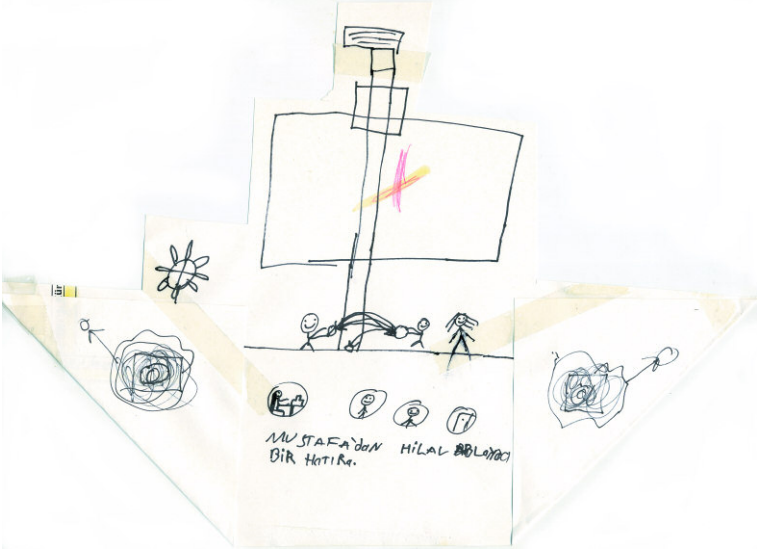
Ali Pulcu: Nilgün Hanım'a bir soru var: "Oyun çocuk için çok önemli ise, çocuklarını susturmak için televizyon ve bilgisayar ödül olarak veren velilere bir tavsiyeniz var mı?"

Nilgün Canel: Tabii ki; sizin de tahmin ettiğiniz cevap tabii ki bu. Bilgisayarın veya televizyonun ödül olarak sunulması çok tasvip edilecek bir şey değil. Yalnız bence daha önemli bir şey var. Fatih Bey'in belirttiği şey çok önemliydi. Televizyon ve bilgisayarın çocuğa çok fazla kısıtlanmasının doğru olmadığına ben de inanıyorum. Biraz özgür bırakılması gerekiyor. Bir çocuk, içinde bulunduğumuz çağda diğerleri nelerle uğraşıyorsa onunla uğraşmalı, bundan geri kalmamalı. Sadece saat düzenlemesi yapılabilir. Yani çocuğu televizyondan, bilgisayardan men etmek, ileride onun için önemli olabilecek bazı şemaları beyinde oluşturmaması demektir. Tamam, şiddet var, sosyal öğrenme bakımından olumsuz modeller var ama çocuklara televizyonu da bilgisayarı da siz kontrol edebildiğiniz müddetçe sunarsanız onun çok daha fazla şema oluşturmaya yardımcı olursunuz. İleride yaşayacağı dünyaya onu hazırlarsınız. Bu yüzden bunu bir ceza olarak sunmak da yanlış, bir ödül olarak sunmak da. Sadece ne izlediğini bilmek ve saatlerini kontrol altına alabilmek çok daha doğru bir yaklaşım olur diye düşünüyorum.

Ali Pulcu: Emel Hanım'a bir soru var: "Okullarda, okul öncesi ve ilköğretimi beraber düşünürsek, çocukların resim derslerinde yaratıcılığını geliştirmesi için neler yapılabilir? Resim eğitimine başlama yaşı nedir?" İkinci soru da şu: "Hangi ressamlar çocukların algı ve yaratıcılığını geliştirmekte etkili olabilir?"

Emel Kehri: Salvador Dali demiştim mesela en başta, o aklıma geliyor şu anda. Yaratıcı resimler yapan Picasso olabilir tabii ki. Oyunlarla olabi-

GENÇ ÇİZERLER SERGİSİNDEN...

Mustafa Bilge Altun, 7 yaş

Mehmet Sefa Demiray, 7 yaş

lır, oyunları yansıtabilirler resimlerine. Değişik malzemeler kullanılabilir, serbest bırakılabilir. Çünkü mutlaka yapmak istedikleri çok ilginç şeyler vardır çocukların, kolaj tarzı resimlerden çok hoşlanırlar. Atık malzemeleri bir araya getirip değişik yaratıcı çalışmalar yapabilirler. Kendilerine oyuncaklar yaptırılabilir atık malzemelerle. Sevdikleri kitapların resimleri çizdirilebilir. Bunlar da onların önünü açacaktır zaten.

Ali Pulcu: “Çocuğun resimde mor yaprak çizmesi bir şemanın yanlış tanımlanması mıdır? Öyleyse, bu yanlış tanımlamayı neyle açıklarız? Bu durumda çocuğa yaprağın yeşil olduğunu söylersek ne olur, söylemezsek ne olur?”

Nilgün Canel: Şemanın yanlış tanımlanması diye bir şey zaten yok, böyle bir şeyden bahsedemeyiz bile. Biraz önce söylediğim gibi, çocuk neyi algıyorsa onu çiziyor. Onun çok kıymetli olduğunu söylememiz gerekiyor. Asla ve asla yeşil olduğunu söylemememiz gerekiyor. Tıpkı bir çocuk taşırarak boyadığı zaman onu uyarmamamız gerektiği gibi. Taşırarak boyasın; hiç mühim değil ya da isterse yaprağı mor çizsin veya bulutu kırmızı çizsin. Bu diverjant düşüncesinin açık olduğunu gösterdiği için bunu bir şans olarak görmemiz gerekiyor. Yaprağın normalde yeşil olduğunu söylemeye hiç gerek yok; çünkü bir gün birileri ona bunu zaten söyleyecek. Bence söyleyen siz olmayın ki çocuğunuzu ne kadar kabul ettiğinizi ona geri bildirmiş olun. Onun da özgüveni kırılmasın, yaratıcılığı durmasın. Dış dünya bunu zaten ona söyleyecek, bildirecek. Bilişsel gelişimi normal seyrinde işlediği müddetçe bir gün yaprağın gerçek rengini en azından Fen Bilgisi kitabında anlayacak. Nasıl işlediğini veya klorofilin ona o rengi nasıl verdiğini zaten bilimsel gözle de görecek. Keşke bir yandan mor olduğunu unutmadan görse o yaprağın gerçek rengini.

Ali Pulcu: Şemayla ilgili bir soru daha var: “Bilgisayar kullanımı beyindeki şemaları daraltır mı? Doğru kullanıldığında geliştirici bir yönü var mıdır?”

Nilgün Canel: Tam tersine bilgisayar doğru kullanıldığında, eğitici programlarla kullanıldığında yeni şemalar oluşturma şansı sunuyor. Mesela Montessori Okulu gibi çok klasik okullar bile artık bilgisayarı kabul etmeye başladılar. Bilgisayar tamamen beyin fonksiyonlarının iş-

Rabia Ardiç, Circle, 4 yaş

Hatice Sena Balkan, 7 yaş

lemleri taklit edilerek ortaya konulmuş bir mekanizma. Seçtiğiniz program, çok yapılandırıcı, çok yönlendirici veya çok monoton olmamalı tabii. Mesela çok önerebileceğim bir şey, 2. sınıfta okuma yazmayı öğrendikten hemen sonra powerpoint kullanmayı öğretin. O programın içerisinde çalışmasını, araştırmasını sağlayın. Çok rahat ve kolay bir program; o kadar hızlı geliyor ki! Ondan sonra ona şunu söyleyebilirsiniz: (Mesela arabaları mı çok seviyor) “Şimdi internetten sana araba resimlerini nasıl bulabileceğini göstereyim. Sen bunları powerpoint’e taşı ve bize bir şey sun.” İkinci sınıf, üçüncü sınıf bunun için çok uygun, rahatlıkla yapabilirsiniz. Bu tarzda kullanırsanız eğer, hazırlanmış ve doğru yönlendirilmiş şekliyle -tam tersine- faydası var. Tabii belirli bir saati geçmeyecek. Saat konusunda şunu söyleyebilirim: 45 dakika en uygun süre ilköğretim ikinci sınıf için. Ondan öncesi için eğer bu bir eğitim programı ise, zaten 15-20 dakika süresi var; daha fazla değil dikkat süreleri çünkü. ilköğretim beşinci sınıf civarında ise gene 45-50 dakika yeterli bir süre bilgisayarın başında geçirebilmesi için.

Ali Pulcu: “Aşağıdaki boşluğu aşağıdaki seçeneklerden hangisi ile doldurursunuz ve niçin?” diye bir soru gelmiş Fatih Bey’e: “Her çocuk bir .....dır.”

- a) Şiirdir
- b) Romandır
- c) Anıdır
- d) Masaldır
- e) Hiçbiri
- f) Hepsi

Altlarına ben şöyle ekledim:

Fatih Erdoğan: Bu magazin programlarındaki anketlere benzemiş. Her çocuk bir çocuktur. Zaten bütün konuşmalardan çıkan da bu, az önce de Nilgün Hanım’ın söylediği şey yani. Çocuğu kendi, nevi şahsına münhasır, özel, tek başına, eşi benzeri olmayan, benzersiz bir varlık olarak algılamayı öğrenirsek ve kabul edersek -biliyoruz aslında ama kabul etmiyoruz bir türlü- aslında o zaman hepimiz çok rahatlayacağız. Yani o şablonlar, kitaplarda yazılanlar, onlar, bunlar... Böyle sanki çok şey biliyormuş gibi birtakım varsayımlarımız var, kesin kurallarımız var. Mesela, çocuk kitabında beş kelimedenden uzun cümle olmaz gibi şey-

Ressam Reza Hemmatirad ile parmak boya etkinliği

ler var; biz de yaşıyoruz bunları. Yani sanattan söz ediyorsunuz, sonra kurallar diyorsunuz. Bakın mor yaprak var doğada, biliyorsunuz çok gördünüz mor yaprak. Çok iyi bildiğimizi sandığımız bazı şeyler tartışılmaya ve tekrar üzerinde düşünmeye muhtaç şeyler. Örneğin en temel besin maddemiz nedir? Ekmek. Dünyada 60 milyon yıldır memeliler var, 6 milyon yıldır da insan benzeri memeliler var ve sadece 5500 yıldır tarım var. Yani 60 yaşında bir adam düşünün, sadece son 5 ay ekmek yemiş gibi bir durum. Ve bu son 5 ay ekmek yemiş 60 yaşındaki adamın temel besin maddesi ekmek diyoruz. Yani her şeyi yeniden gözden geçirmek mümkün. Her şeyi sorgulamak mümkün. Çocuk şu mudur, bu mudur? Hayır, çocuk çocuktur. Oradan başlayalım bence, çok iyi bir başlangıç noktası olur.

Ali Pulcu: İki soru var: "Mesaj veren hikâyeler çocuğun yaratıcılığına aykırı mıdır? Çocuk hikâyelerinin kalıplardan kurtulup edebi ağırlık da kazanabilmesi için neler yapılabilir?"

Fatih Erdoğan: Demin de dediğim gibi, kesin doğru olduğundan emin olduğum bir mesaj bulsam verirdim. Ama bu kadar emin olduğum, kesin vermek istediğim ve uzun yıllar zamanı da aşacak şekilde arkasında durabilecek bir mesaja kendim sahip değilim ki. Bu yüzden zaten böyle bir şeye kalkışmam. Varsa sizin çok güvendiğiniz bir mesajınız, diyelim yazarsınız, çok sağlam bir doğrunuz, bir sorunuz var... Çocuk sizden o mesajı alacak mı, yani kabul edecek mi? Bugün biz çocuklara da yazarlara da çok fazla şey yüklüyoruz. Çocuklara diyoruz ki: Yarınlarımızı sen kurtaracaksın. Aynı şeyi yazarlara da söylüyoruz: Küresel ısınmayı durdur, enflasyonu düşür, şiddeti durdur... O çocuk, biz de yazarız. Çocuğa da çok yakınız o anlamda, gerçekten çocukları yazan bir yazarsa. Yaratıcılığa aykırı mı? Evet, tabii. Çünkü bir şablon veriyorsunuz, bir mesaj veriyor, şu doğrudur, bu doğrudur diyorsunuz: Bu tek doğrudur, onu benimseyin, bundan başka da doğru bir şey yoktur, bunu anla, bil gibi bir şey.

İkinci soruya gelince, aslında hep bunları konuştuk şu ana kadar; yine kendimizden başlıyor. Burada çocuklar yok, yetişkinler var. Biz biziz. Birbirimize yalan söyleyecek hâlimiz yok. Kendi kendinize sorun: En son ne zaman bir çocuk kitabı okudunuz? En son ne zaman tadına vararak bir çocuk kitabını çocuğunuza okudunuz? Yani buradan başlı-

yor. Çünkü çocuklar sonuçta biz ne verirsek onlarla büyüyorlar ve dış dünyadan aldıklarını bizim süzgeçlerimizle alarak gelişiyorlar. O süzgeçleri titizlikle kullanarak, yani bizden başlıyor, anahtar orada. Örneğin, nasıl ki yediği içtiği önemli deyip organik gıda maddesine büyük paralar veriyorsak, beyni besleyen kaynaklara da aynı titizliği göstermeliyiz. Yazdığımız, yayımladığımız kitapları okuyan ya da okumayan hedef kitlemiz -ki bu durumda ticari hedef kitle anne babalar oluyor- daha seçici, daha titiz olurlarsa biz de kendimize çeki düzen vermek zorunda kalırız. Yani o yüzden oradan başlıyor diyorum. Teşekkür ederim.

Neslihan Demirci: Teşekkür ederiz. Sanat Araştırmaları Merkezi olarak ilke edindiğimiz bir cümle var, rahmetli Aliya İzzetbegoviç'e ait: "Bilime evet ama sanatın kurduğu bir dünyada."

Son yıllarda çocukları da bu işe katmamız, gelecekte çok verimli çalışmalar olacağına işaretidir inşallah. Türkçenin güzelliğini ortaya çıkaran, çocukların muhayyilelerini harekete geçiren, estetik anlamda güzel metinler ve estetik ürünlerle onları ne kadar karşılarırsak, ileride ressam, sanatçı veya yazar olmasalar bile, hayata dair estetik bir bakışa sahip olacakları konusunda hemfikiriz. Değerli yorum ve katkıları için konuşmacılarımıza tekrar teşekkür ediyorum.

Emel Kehri

Yüksek öğrenimini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Grafik Bölümü'nde tamamladı. Aynı bölümden yüksek lisans derecesi aldı. 1984 yılından günümüze kadar grafik ve resim çalışmalarının yanında birçok çocuk kitabı resimledi. Grafik ve resim dalında karma sergilere katıldı ve birçok sanatsal projede yer aldı. Bazı çalışmaları *Türk Grafik Sanatçıları 1.* (1989), *Türk Grafik Sanatçıları 5.* (2006) ve *Türk Logo Tasarımcıları* (2006) kitaplarında yer aldı. Bugün aynı zamanda çocuklara yönelik resim, maske ve farklı malzemelerin kullanıldığı atölye çalışmalarını İhlamur Kasrı Çocuk Sanat Atölyelerinde sürdürmekte ve bu projeleri kitaplara dönüştürmektedir. 2006 yılında İş Kültür Yayınları tarafından yayımlanan *Hayvanlar Karnavalı* adlı klasik müzik eserinden yola çıkılarak İhlamur Kasrı Çocuk Atölyeleriyle gerçekleştirilen alternatif sanat eğitimi projesi, ilk ortak temalı projesidir. Yine Saint-Saens'in *Hayvanlar Karnavalı*, Mussorsky'nin *Bir Sergiden Tablolar*, Prokofiev'in *Peter ve Kurt*, Klasik Müzik Eserleri Repertuarı ve Müzik Yolcuları projelerinde ortak temalı sanat atölyeleri çalışmalarını gerçekleştirmiştir. (www.boyalikus.com'da alınmıştır.)

Fatih Erdoğan

23 Nisan 1954 yılında İzmir'de doğdu. Kültür Koleji'ni ve Robert Koleji'ni bitirdikten sonra, Boğaziçi Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 1980 yılında Mavibulut Yayınları'nı kurdu.1990-2000 yılları arasında çocuklar için çıkarılan ilk edebiyat dergisi *Kırmızıfare*'nin ve ilk çocuk edebiyatı araştırmaları dergisi *Binbir Kitap*'in editörlüğünü yaptı. 1992 yılından 2002 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde ders verdi ve aynı bölümde yüksek lisans ve doktora yaptı. Çocuklara yönelik kitaplar yazdı, resimledi, çevirdi ve editörlüğünü yaptı. *Cumhuriyet* ve *Radikal* gazetelerinde çocuk edebiyatı ve çocuk kitaplarına ilişkin yazılar yazdı. Yurtiçinde ve yurtdışında aynı konularda konferanslar verdi. Acar (1987) ve Ozan (1994) adlarında iki oğlu var. (www.fatiherdogan.com'dan alınmıştır.)

Osman Turhan

1976 yılının ilkbaharında Mersin'in Mut ilçesinde doğdu. Çocukluk yıllarının büyük bir bölümünü köyünde geçirdi. Çelik çomak oynadı. Kendine ağaç kabuklarından oyuncaklar yaptı. Kâğıt ve kalemlle tanıştığı yıllarda başladı çizgi macerası. İlk ve orta tahsilini vasat bir öğrenci olarak tamamladı. Ders kitaplarının boş sayfalarında çizgilerle anlattı kendini. 1994'te Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü'ne girdi. Farklı bir dünya ve farklı insanlar tanıdı. Yerel gazete ve dergilerde çizgileri yayımlandı. 1998 yılında bölümünden birincilikle mezun oldu. Askerliğini yaptığı Gaziantep'teki birliğinde "Asker ve Anne" konulu sergi açtı. Çalışmaları ulusal ve uluslararası platformlarda sergilendi, çeşitli ödüller aldı. Çocuklar için de hikâyeler resimleyen, illüstrasyonlar hazırlayan Osman Turhan, çizgiyle çıktığı anlamlı yolculuğuna, *Zaman* gazetesi sayfalarında devam ediyor. (www.osmanturhan.com dan alınmıştır)

Nilgün Canel

1970 doğumlu. Marmara Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'nden mezun oldu (1990). Aynı üniversitenin, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansını (1993), Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı'nda doktorasını tamamladı (2007). 1992-1994 yılları arasında İstanbul Üniversitesi, 2001 yılında Marmara Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim dallarında araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2006-2007 öğretim yılından başlayarak lisans ve lisansüstü düzeyde dersler veren Canel, çok sayıda bilimsel yayına imza attı, birçok projede yer aldı.

Katkıda Bulunduğu Eserler: *Örnek Grup Rehberlik Programları* (2004), *Sınıf Yönetimi* (2004), *Ergenlikten Yetişkinliğe Grup Çalışmaları* (2005), *Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi* (2006), *Rehberlik* (2007), *Rehberlik* (2008).